OFFICE OF THE REGISTRAR OF BOOKS,
REGISTERED
12 MAY 1909
MADRAS.

38
1909

Sl no 837
acc no 7451.

శుభమస్తు

శ్రీ వేంకటరమణ సహాయము

యెల్లజనులకు యుపయుక్తంబగునట్టి

శ్రీ వ్యాసులవారిచే రచింపబడిన

విశ్వనిఘంటువు

నియపూర్వ గ్రంథమును

శ్రీ శారదాకటాక్షమువలన

బ్రా॥ శ్రీ సీతారామశాస్త్రులుగారిచే

టీకాతాత్పర్యంబులచే

శ్రీ సీతారామవిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె

ఇచ్ఛాపురం.

మొదటికూర్పు ప్రతులు 1000

1909

వెల 0- 8- 0]   PRICE 0- 8- (

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ వేంకటరమణ సహాయః

* * (అవిఘ్నమస్తు శుభమస్తు) * *

విశ్వనిఘంటు ప్రథమ శ్లోక ప్రారంభము

(సారంగ శబ్దభేదాని)

శ్లో॥ చంద్రేపద్మమరాళేచ। చాతకేగజభృంగయోః।
వీణావారిదకందర్ప। చాపదీపేషు సారగః॥

టీక॥ చంద్రే- చంద్రునకున్ను, పద్మ= తామరపద్మములకున్ను, మరాళేచ హంసలకున్ను, చాతకి= చకోరపక్షులకున్ను, గజః= యేనుగులకున్ను భృంగయోః= తుమ్మెదలకున్ను, వీణ= రుద్రవీణలకున్ను, వారిదః= మేఘములకున్ను, కందర్ప= మన్మథునికిన్ని, చాపః= ధనస్సునకున్ను, దీపేషు- ప్రకాశమునకున్ను, సారంగః= సారంగశబ్దము చెల్లును.

క॥ సారంగమురథసారథి సారంగముమ్రాయలేడి సరసీరుహముగ । సారంగమతివయసలుడు సారంగము దంతిచిలుక సలిలమ్ముభూమిగ॥

రాజశబ్ద భేదాని

శ్లో॥ రాజసూర్యేందుఫాలాక్షే। విష్ణువైశ్రవణేన్నృపః।
కాదంబేవృషభశ్శక్రే। సుపర్ణే వారిజస్రగా॥

టీక॥ సూర్య= సూర్యునకున్ను, ఇందు- చంద్రునకున్ను- ఫాలాక్ష- ఈశ్వరునకున్ను- విష్ణు - విష్ణుమూర్తికిన్ని - వైశ్రవణ- కుబేరునకున్ను- న

పః= రాజులకున్ను, కాదంబః-హంసలకున్ను, వృషభః - ఆబోతులకున్ను, శక్రః = దేవేంద్రునికిన్ని, సుపర్ణః = గరుత్మంతునకున్ను, వారిజః = తామరకొలనుకున్ను, రాజశబ్దమునకు చెల్లును,

క॥ రాజనఁగరాజురతిరాజుసురరాజు। ధనదుడరిహరాదులిఁ
బొందుచంద్ర। బింబమునకుగరుడ యంబుజంబులకును రాజశబ్దమం
దృభోజతిలకా॥

హంసశబ్ద భేదాః

శ్లో॥ హంసస్సూర్యాబ్జ జాహంసా। వారాశిర్వారిద స్తథా।
అద్రిర్ద్విరేభ పంకేజ। చంద్రేవారికరంభసః॥

టీక॥ సూర్యా - సూర్యునికిన్ని, అబ్జజః - బ్రహ్మదేవునికిన్ని, హంసః - హంసలకున్ను, వారాశి - సముద్రమునకున్ను, వారిదః - మేఘములకున్ను, అద్రిః - పర్వతములకున్ను, ద్విరేభః - తుమ్మెదలకున్ను, పంకేజ - తామర పువ్వులకున్ను, చెంద్రి - చంద్రునకున్ను. వారికరః - కొలనులకున్ను, అంభసః - నీళకున్ను, అనియీ 12 న్ను, హంసశబ్దమునకు చెల్లును*

సీ॥ అరుణకాంతికమరు అంబుజాంబుజములు గిరులువిహం
గరాజసురలకొప్ప* చంద్రమండలముకు, జలబందువులకునీహం
సశబ్దమండ్రుకంసహరా॥

నీలకంఠ శబ్దభేదాః

నీలకంఠమయూరాశ్చ। స్త్రీహవానీచసన్నగః।
స్త్రోతధరాభ్రినీచ మేహా నీలోత్పలప్రతిబింబకః॥

టీక॥ మయూరః— నెమళ్లకున్ను, గృహావాశీ= పిచ్చుకలకున్ను, పన్నగః పాములకున్ను, గౌరీధరః= ఈశ్వరునకున్ను, అభ్రనిచయః= మేఘసముదాయమునకున్ను= నీలోత్పలః— నల్లకలువలకున్ను, ప్రతిబింబకః= ఒకవస్తువునందు ప్రతిఫలించిన కాంతికిని ఈ7న్నూ నీలకంఠశబ్దమునకు చెల్లును.

గీ॥ నీలకంఠమనగ నీలంబునకు పేరు। నీలకంఠమనగ నిశియు శైశియు* గౌరివిభుడు పిచ్చుకలు సర్పములు నల్లకలువపూలు కారుమొగులూ॥

సారస శబ్ద భేదాని

శ్లో॥ సారసే చాంద్రియె కాంతే నళినే పంకజాకరే।
చాతుర్యవచనావేవ। నీరక్షీరసుధారసః॥

టీక॥ చాంద్రియె కాంతే - వెన్నెల కాంతికిన్ని, నళినే - తామరపన్నములకున్నూ, పంకజాకరే - తామరకొలనులకున్ను, చాతుర్యవచనే - చతురత్వాకరమైనమాటలకున్ను నీరః - మంచినీళ్లకున్ను, క్షీరః - పాలకున్ను, సుధారసః - అమృతమునకున్ను ఈ 7 దున్ను సారసశబ్దమునకు చెల్లునూ॥

గీ॥ సారసంబనంగ సర్వేంద్రియంబులు* సారసంబనంగి సరసిజములు సారసంబనంగ చెంద్రోదయకాంత్తి* సారసంబు యమృతసాగరంబూ॥

అండజ శబ్దభేదాని

శ్లో॥ అండజావిహగాభోగి। గోధిరంగ్పృహంగోధికం।
శుకేషుసరటశ్చైవ పృధురోమశ్చకుకుటః॥

టీక॥ విహగః— పక్షులకున్ను, భోగీ— పాములకున్ను గోధికః= ఉడుములకున్ను గృహగోధికః=బల్లులకున్ను, శుకేషు- చిలుకలకున్ను, సరఠః= తొండలకున్ను. = పృథురోమః=చేపలకున్ను - కుక్కుటః= కోళ్లకున్ను, అనినీ ఈ9న్ని అండజశబ్దమునకు చెల్లును,

క॥ అండజమువిహగభుజగము అండజముపిపీలకంబులా జల
చరముళ్ * తొండలునుమత్స్యకుక్కుట మండజ శబ్దంబనంగ యను
గానుమురారీ* *

సూత శబ్దభేదాని

శ్లో॥ సూతపౌరోహితో దేవో ద్వారదో అశ్వసారథిః।
యానపాత్రాదికోవిద్వాన్ సత్కవిక్రమ పాఠకః ॥

టీక॥ పౌరోహిత= పౌరోహితునకున్ను, దేవః— దేవతలకున్ను, ద్వారదః కొమ్మటేనుగులకున్ను, అశ్వసారథిః,- గుర్రపుసవారికిన్ని, యానపాత్రాదికః- వాడనడిపెసరంగులకున్ను, విద్వాన్ = విద్వాంసులకున్ను, సత్కవిః= గొప్ప కవీశ్వరులకున్ను, క్రతుపాఠకః= సంగీతవిద్యచెప్పెవారికిన్ని, అనినీ ఈదిన్ని సూతశబ్దమునకు చెల్లును,

గీ॥ సూతశబ్దమయ్యె సురలుతాపసులకు * పండితునకుకవికి
పాటకునకునావగడుపువాని కీవిదమున పేర్లు కవులకెల్ల
భద్రగజమునకును॥

(ఖేటక శబ్దభేదాని)

శ్లో॥ ఖేటకోమేఘచందార్కో సమీరాః పక్షిరాక్షసః।
తారాగ్రహద్యుతిశ్చైవా చ్ఛత్రింశతోకటివిర్ణరః ॥

టీక॥ మేఘః= మేఘములకున్ను, చంద్ర- చెంద్రునకున్ను, అర్క—సూర్యునకున్ను, సమీరః వాయూవునకున్ను, శకుః= పక్షులకున్ను రాక్షసః=దానవులకున్ను, తారః= చుక్కలకున్ను, గ్రహాః— నవగ్రహంబులకున్ను, విద్యుతిః= మెరుపుబాయకున్న, ద్వాత్రింశత్కోటినిర్జరః— ముప్పదిమూడుకోట్లదేవతలకున్ను, ఈ10న్ని ఖేటకశబ్దమునకు చెల్లును

ఉ॥ ఆటకమింద్రచాపమును ఆసురవర్గముపక్షిజాతులుం *
ఖేటకమెన్నవిద్యుతియు ఖేచరముఖ్యులు తారసూర్యముక్కోటిసురుల్ *మునీశ్వరులు ఘోటకముల్ రిపువర్గమెన్నగా* ఖేటకశబ్దమందురు గజేంద్రఘణాఘణి భూషసన్నుతా॥

(నిర్జీవ శబ్దభేదాని)

శ్లో॥ నిర్జీవోయాన పాత్రంతు భేరీదుందుభిభైరవః ।
ఘటపటాద్యాయుధంచైవాశింజినీ ఘటితారవః ॥

టీక॥ నిర్జీవః - నిర్జీవశబ్దము యానపాత్రంతు - నావకున్ను భేరిః - రణభేరికిన్ని, దుందుభిభైరవః - మద్దెలమొదలయ్నివాయిద్యములకున్ను, ఘటః - కుండలకున్న, పటః - వస్త్రములకున్ను, ఆయుధః - బత్తీసుఆయుధములకున్ను, శింజినీ - ధనస్సుకున్ను, ఘటితారవః- సొమ్ములుమొదలయిన తాకుడుశబ్దమునకున్ను, యీ 8దిన్ని నిర్జీవశబ్దమునకుచెల్లును.

క॥ నావకువాయుద్యమునకు । శ్రీవిభవములకును విగ్రహానిత్తరువులకున్* భావింపన్నాయుధమ్ములకు మానితనిర్జీవశబ్దమనగాబరగున్॥

(కాకోదర శబ్దభేదాని)

శ్లో॥ కాకోధరః కాకఘూకౌ యాతుధానా భ్రసంఘయోః।
పన్నగేశక్రౌంచపద కాకోధర సువాచకః॥

టీక॥ కాకః = కాకమునకున్ను, ఘూకః = బండిగూబకున్ను, యాతుధానః = రాక్షసులకు, అభ్రసంఘః = మేఘసమూహములకున్ను, పన్నగః = పాములకున్ను, ఈశః = ఈశ్వరునకున్ను క్రౌంచపద = చక్రవాకపక్షులకున్ను, సువాచకః = లెస్సయినమాటలకున్ను, యీ8టిన్ని కాకోదరశబ్దమునకు చెల్లును,

క॥ కాకముఫణిమర్కటమును కాకముగృధ్రంబు మొసలిక ఘూకరముల్ * కాకముతిమిరతుపారము కాకోదరశబ్దమనగ కంజదళాక్షా॥

(నిరాకార శబ్దభేదాని)

శ్లో॥ నిరాకారం తరిక్షంతు విష్ణుప్రేమవ్రుమాపతిః।
మారుతంమన్మథావేశం నిరాకారప్రముచ్ఛతే॥

టీక॥ నిరాకారః - నిరాకారశబ్దము అంతరిక్షంతు - అంతరిక్ష అకాశమునకున్ను, విష్ణుః - శ్రీమహావిష్ణుకున్ను, ప్రేమవలపుకున్ను ఉమాపతిః - ఈశ్వరునకున్ను మారుతః - గాలికిన్ని, మన్మథః మన్మథునికున్ను, అవేశః - ఆవేశానకున్ను, యీ 7డున్ను నిరా5 ల్గును.

క॥ హరిహరులుతత్తజుండును * మరియావేశంబుగాలి మరేణువులున్ * ధరనెన్నగగనమార్గము అరయనిరాకారశబ్ద మసురకులారీ॥

(గజశబ్ద భేదాని)

శ్లో॥ గజచంద్రనిధిత్రాణా గజేంద్రాశ్చ గణాధిపః।
నీరజానీలకంఠశ్చ జాహ్నవీ గుప్తపాదపః॥

టీక॥ గజః గజశబ్దము, చంద్ర— చంద్రుడనకున్ను, నిధిః—సముద్రమునకున్ను, త్రాణా— రెల్లుగడ్డికిన్ని, గజేంద్రా— శ్రేష్ఠమైనయేనుగకున్ను, గణాధిపః— విఘ్నేశ్వరునకున్ను, నీరజః తామరపద్మములకున్ను, నీలకంఠః— ఈశ్వరునకున్ను, జాహ్నవి— గంగానదికిన్ని— గుప్తపాదపః— సర్పమునకున్ను యీ 9 టిన్ని గజశబ్దమునకు చెల్లును.

క॥ గజమనసింధుచంద్రుడు * గజమనగాగంగతుంగ గణపతిశివుడున్ * గజమనగ రెల్లు తంగెడు గజమనగా గజము పాముకమలదళాక్షా॥

(నవనీత శబ్దభేదాని)

శ్లో॥ నవనీతామృతందుగ్ధం। పయోరూపం ఘృతం సుఖం।
శ్రుతిపదక్షీరసారాచ సత్ఫలంచమధుంవ్రిజః॥

టీక॥ నవనీతః - నవనీతశబ్దము అమృతః - అమృతమునకున్ను, దుగ్ధః-పాలకున్ను, పయోరూపః - నూతనమైనవయస్సుకున్ను ఘృతః - నేతికిన్ని, సుఖః - సుమ్మదికిన్ని శ్రుతిశ్పద వేదవచనమునకున్ను, క్షీరసారః- వెన్నకున్ను సత్ఫలః - మంచిఫలాలకున్ను మధుః - తేనెకున్ను, యీ 9 టిన్ని నవనీత శబ్దమునకుచెల్లును

క॥ నవనీతమ్మమృతధారలు నవనీతమువెన్న తేనె నవ యస్సు

నముగ* నవనీతమధురఫలములు జపముబలంబునకు నిట్టిశబ్దంబ య్యెగ॥

(చింతామణి శబ్దభేదాని)

శ్లో॥ చింతాభాస్కరోదేవేంద్రో। ప్సరో దివ్యవిగ్రహః।
స్వర్ణవిద్రుమహుతాశాని విద్యుతీరత్నసన్నిభః॥

టీక॥ చింతామణిః- చింతామణిశబ్దము, భాస్కరః- సూర్యునకున్ను, ఇంద్రః- దేవేంద్రునకున్ను, అప్సరః- దేవతాస్త్రీలకున్ను, దివ్యవిగ్రహః- మంచి విగ్రహములకున్ను, స్వర్ణం- బంగారునకున్ను, విద్రుమః- పగడమునకున్ను హుతాశనః- అగ్నిహోత్రునకున్ను, విద్యుతిః" మెరుపునకున్ను, రత్న" నవరత్నములకున్ను, సన్నిభః" మంచికాంతికిన్ని, యీ10న్ని చింతామణి శబ్దభేదమునకు చెల్లును.

గీ॥ చింతామణి సూర్యేంద్రులు। చింతామణిసోగసుకన్య చెలువపుబొమ్మల్, చింతామణి పగడకనకము। చింతామణిరత్న మెరుపు చెలువుగ కృష్ణా॥

క॥ చింతామణిపసుపందురు చింతామణిరావి రేఖచిల్లరస రుచుల్* చింతామణిరసగంధము చింతామణి తానరాయి శ్రీహరి పేరుగ॥

(ఘటశబ్దభేదాని)

శ్లో॥ ఘటాంతరికుంభవనో కరీంద్రశ్యైక శేఖరః।
జలాత్కుంభావగ్నిశిఖా తప్త పాత్రతపోవనః॥

టీక॥ ఘటః - ఘటశబ్దము అంతరిక్షః - ఆకాశమునకున్ను, పవనః - వాయువునకున్ను, కరీంద్రః - యేనుగునకున్ను, కళేబరః - శరీరమునకున్ను, జలకుంభః - నీళ్లకుండకున్ను. అగ్నిశిఖా - అగ్నిజ్వాలకున్ను, తప్తపాత్రః - వుడుకుతూయున్న కుండకున్ను, తపోవనః - ఋషులఆశ్రమములకున్ను, యీ 8దిన్ని ఘటశబ్దమునకు చెల్లును.

గీ॥ ఘటమనగవటసమూహముఘటమన మత్తేభమ్మునకుకుంభ దర్పనకుణ* ఘటమనగతపోవనముకు ఘటమునకీ భువిని జెల్లు పద్మదళాక్షా॥

(భవశబ్ద భేదాని)

శ్లో॥ భవోశిశుర్వోజన్మ ఉద్భవో ధాతమారుతః।
హరిఅజో హరిహరేంద్రా ప్రద్యుమ్నంచ ప్రబుద్బుదః॥

టీక॥ శిశుఃవోజన్మ - పిల్లవాళ్లజన్మమున్ను, వుద్భవః - పుట్టుటకున్ను ధాతః - కడగబడ్డ వాటికిన్ని, మారుతః - గాలికిన్ని హరి - విష్ణుకున్ను అజః - బ్రంహ్మకున్ను, హర - శివునకున్ను హరి -యమునకున్ను, ఇంద్రః ఇంద్రునకున్ను, ప్రద్యుమ్న, - మన్మధునకున్ను, ప్రభుద్బుధః - నీటిబుగ్గకున్ను యీ 10న్ని భవశబ్దమునకు చెల్లును

క॥ భవమనపుట్టువుగిట్టువు భవమనసంసారమన్యభాగంబుల కుణ* భవమన పశువగు శిశువగుభవమనగాలియును వానపాపవినాశా॥

(కవిశబ్ద భేదాః)

శ్లో॥ కవిఃకరకరాశుక్రో దేవవేద్యో దివాకరః।
కవిన్నరః కల్పవృక్షో సవ్యసాచి సత్తమః॥

టీక॥ కవిః= బృహస్పతికిన్ని, కరః= చేతులకున్ను, కరో= చెయ్యడమునకున్ను, శుక్రః= శుక్రునకున్ను, దేవవైద్యో- ధన్వంత్రికిన్ని, దివాకరః= సూర్యునకున్ను, కవిర్నరః= కవీశ్వరునకున్ను, కల్పవృక్ష కల్పవృక్షమునకున్ను, సవ్యసాచిః-అర్జుననకున్ను, అభ్రః - మేఘముల కున్ను, యీ 9టిన్ని కవిశబ్దమునకు చెల్లును

క॥ కవియనగాధ్రువసుతునకు। కవికికవీశ్వరునికమరురాజులకొప్పున్। ధవళాంగునకునుబేరగు।భువి కవిరాజండ్రుకవితపుంగవులెల్లన్॥

(ధారాధరశబ్దభేదాని)

శ్లో॥ ధారాధరకులాద్రీణాం దిక్కరీంద్రనిలాయచ।
కుబేరరోద్రివిటపీ సంవృతోసత్కులాయచః॥

టీక॥ ధారాధరే- మేఘములకున్ను, కులాద్రీ- సప్తకులపర్వతములకున్ను జితే- జయించడమునకున్ను, కరి= యేనుగుకున్ను, యింద్రః- యింద్రునకున్ను అనిలా= గాలికిన్ని, చరః= చెరించేవాటికిన్ని, కుభేరః= కుభేరునకున్ను, రోద్రః- కోపమునకున్ను, విటపీ= అరణ్యమునకున్ను, సంవృతః = కూడుకోవడమునకున్ను, సత్కులాయచ-సత్కులమునకున్ను, యీ 10న్ని ధారాధరశబ్దమునకు చెల్లును.

క॥ దారాధరశబ్దంబగు మారుతమును వర్షధారమంచనబరగున్* ఘోరగిరివసతక్షాధారంబులకివియు పేళ్లు దానవవైరీ

* * * * *
* * * *

మేఘశబ్దభేదః

శ్లో॥ మేఘఃకర్ణముఘూన్యాస్త్రం నీరజౌనింద్రచాపకః।
ముస్తుచక్షుత్రిమూలాచా దధీక్షీరఘృతాంభసః॥

టీక॥ మధుపర్కః - స్నానముకుముందుధరించే బట్టకున్ను - మధుయుక్తనీరజః- మకరందముతోయున్న తామరపద్మములకున్ను। ఇంద్రచాపః - ఇంద్ర ధనస్సుకున్ను, యిక్షుః చెఱుః- చెరుకుకంటికిన్ని - త్రిమూలే - కందమూలాదులకున్ను, దధీ - పెరుగుకున్ను, క్షీరః — పాలకున్ను ఘృతః — నేతికిన్ని అంభసః - గంగకున్ను,యీ 12న్ని మధుశబ్దమునకు చెల్లును.।

గీ॥ మధుపంబుల్ మధుపర్కము స్మధురమున్ మంత్రంబుదంత్రంబుకున్ మధులేమాంసముయిక్షుఖండరసమున్ మత్తేభమ్మున్ పద్మమున్ మధుక్షీరంబులుయిప్పపుష్పఫలమున్ మందారతోయంబులున్ మధుసారంబనిబ్రస్తుతింతురుగదా మందారభూజంభరుల్॥

(కిరాతక శబ్దభేదః)

శ్లో॥ కిరాతః కింశుకఃకాష్టో దండకారణ్య వాసికః!
ఘృతవ్యాకులతప్తాచ శిద్ధికాచి స్మయాతథా॥

టీక॥ కింశుకః= చకోరపక్షికిన్ని,కాష్టః- కర్రలకున్ను, దండ కారణ్యవాసికః = అరణ్యమున నుండువారికిన్ని,ఘృతః- నేతికిన్ని వ్యాకులః- వ్యాకులమునకున్ను, తప్తావ- వుడుకుతూయున్న వాటికిన్ని, శిద్ధికా = భస్మీభూతమైనవాటికిన్ని చిస్మయాతథా — కట్టులో విడచేవాటికిన్ని, యీ9దిన్ని కిరాతక శబ్దమునకు చెల్లును.

చ॥ పరులతిక్రూరచిత్తులకు పాపకలాపునకున్। విరాళిబోధరునకు మోదకర్రకును దైత్యులకున్। భయదబాహకంబుకున్ వి

మలకుకాననంబులకు విద్యుతికిఁ। బరిమార్చువానికిఁ। అరయ కిరాతశబ్దమిది అంబుజలోచన యిందిరాధిపా॥

(కలకంఠ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ కలకంఠః కేకివర్గో మృధంగో వీణానాదయోః।
అంగనాసుస్వరంచైవా వేణునాదంచభూతికః॥

టీక॥ కేకివర్గః- నెమళ్లసరసధ్వనులకున్ను, మృదంగో- మృదంగధ్వనికి న్ని, వీణానాదయో- వీణారవానకున్ను, అంగనాసుస్వరంచైవా- స్త్రీకంఠ నాదములకున్ను, వేణునాదంచ- పిల్లనగ్రోవపాటకున్ను, భూతికః- వేమ ంగలకున్ను, కలకంఠశబ్దమునకు చెల్లును.

క॥ కలకంఠమునెమలిధ్వని। కలకంఠమృదంగరవము కుంభి నివీణా। కలకంఠకవికి స్వరమును। కలకంఠమువేణువేమకుంజరవ రదా॥

ఇది॥ నానార్థ విశ్వ నిఘంటౌ
సకలార్థసారసంగ్రహాపరిక్షే
శ బ్దా ర్థ ని ర్ణ యః
యేకశబ్ద ప్రయోగః
ప్రథమస్సర్గః
సంపూర్ణము.

క॥ యీవిశ్వనిఘంటువ్వారు భావంబుగచదివిరేని పండితుల- సభ భావించిప్రస్తుతింతురు। శ్రీవిభకృపచాత శబ్దశీలుండగుయ గుఁ॥

శ్రీరస్తు.

శ్రీ వేంకటరమణ సహాయః

* * * (అవిఘ్నమస్తు శుభమస్తు) * * *

—(ద్వితీయాశ్వాస ప్రారంభము.)—

(శివశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ శివశ్శుభాకరం విష్ణు వివాహో పావకస్తథా।
చంద్రశేఖరగీర్వాణో పర్వకాలమహోత్సవః॥

టీక॥ శుభాకరః - శుభప్రయోజనములకున్ను, విష్ణుః - శ్రీమహావిష్ణువుకున్ను, వివాహ - వివాహములకున్ను‘ పావకః - అగ్నిహోత్రానకున్ను, చంద్రశేఖరః శివునకున్ను, గీర్వాణాః - దేవతులకున్ను, పర్వకాలః- పండుగదినములకున్ను, మహోత్సవః - సంభ్రమములకున్ను, యీ 8 మిదిన్ని శివశబ్దమునకు చెల్లును

క॥ శివమనగవిష్ణుశుభమును। శివమనగాగౌరివాణి విరికిని చేరా।శివమనగశివుడనంబడు। కలికిబృహస్పతికిపేళ్లు కలియసురారీ॥

(దేవశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ దేవదేవనరేంద్రాణాం యష్టదిక్పాలకఃకవి॥
గురోర్విష్ణు మహాదేవో సన్మునీబుధరాజఋషిః॥

టీక॥ దేవః- దేవతులకున్ను, నరేంద్రః- రాజులకున్ను ।యష్టదిక్పాలకః

అష్టదిక్పాలకులకున్ను, కవిః= కవీశ్వరులకున్ను, గురోః- ఆచార్యులకున్ను, విష్ణు. శ్రీమహావిష్ణువునకున్ను, మహాదేవః- శివునకున్ను సన్మునిః సన్మునులకున్ను బుధః- పెద్దలకున్ను రాజఋషిః- రాజయోగులకున్ను యీ 10 [illegible] శబ్దానకు చెల్లును.

చ॥ హరిహరులింద్రచంద్రములు మహామునులు [illegible]
గవోత్తముల్ గురులకు దేవ పాఠకులకున్। రతిరా [illegible]
కున్। విరివిగ రాజుముఖ్యులకు దేవయనన్ చెలువొందుధా॥ [illegible]
పురహరవీరశంకర ప్రభూసనకాదిమునీంద్రవందితా॥

(భావ*శబ్ద భేదః)

శ్లో॥ భావజోద్భవనారీణాం ప్రద్యుమ్నో ప్రీతిమానసః।
ఆవేశావనలంభూతో వాతభుక్ వాహినీసదా॥

టీక॥ ఉద్భవః - పుట్టువుకున్ను, నారీణాం; స్త్రీలకున్ను, ప్రద్యుమ్నః మన్మథునకున్ను, ప్రీతిః - ప్రేమకున్ను, మానసః — మనస్సుకున్ను, ఆవేశః పిశాచములకున్ను, అనలః -అగ్నిహోత్రానకున్ను, భూతః - భూతరాక్షసుల కున్ను, వాతభుక్ — పాములకున్ను, వాహినీ - సైన్యానకున్ను, యీ10ని భావశబ్దమునకు చెల్లును.

గీ॥ భావజంబనంగ భావంబుజీవంబు। మరుడుఅగ్నిహోత్రము నకుమరియు। భూతగణములకును పుట్టుకును పేరు రజతగిరినివాస భుజగభూషా॥

(కిరీటశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ కిరీటగజకంఠీరా మహిషం మేషభల్లుకః।
ఫల్గునో భూషణంచైవా కిరీటంచక్రముచ్ఛ్యతే॥

టీక॥ గజః=యేనుగుకున్ను. కంఠీరవః= సింహముకున్ను, మహిషః— గే, దెపోతుకున్ను, మేషః= మేకపోతుకున్ను, భల్లూకః= యెలుగుబంటికిన్ని ఫల్గునః— అర్జునునకున్ను = భూషణః— అలంకారమునకున్ను, కిరీటః=కిరీటముకున్ను, చక్రః=చక్రముకున్ను, అనని 7న్ను కిరీటశబ్దమునకు చెల్లును.

చ॥ కరినరసింహమాహిషము మేకలకున్ ధర యెలుగుబంటికిన్ బరుపడిసవ్యసాచికిని భవ్యతరంబగుభూషణంబుకున్ నరులలో
సుందరాంగునకు సంచితవీధికిమేఘువం క్తికిన్ ధరణికిరీటశబ్దమున
దైవతరార్యనిధాన శేఖరా॥

(యోగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ యోగయోగీంద్రలగ్నంచా ముహూర్తేం నిముషంభ
వేత్। అద్రుష్టైశ్వర్యలబ్ధంచా తాపసారణ్యవాసితః॥

టీక॥ యోగీంద్రః - యోగపుంగవులకున్ను, లగ్నః — వివాహలగ్నములకున్ను, ముహూర్తః - ముహూర్తములకున్ను, నిముషః - రెప్పపాటుకున్ను, అదృష్టః - కర్మముకున్ను, అష్టైశ్వర్యః - అష్టభోగములకున్ను తాపసః — తపశ్శాలులకున్ను, అరణ్యవాసితః — వనవాసులకున్ను, యీ 8 మిదిన్ని యోగశబ్దమునకు చెల్లును.

మ॥ యోగమసంగపృష్టమును యున్నతసౌఖ్యములర్థలాభ
ము న్ త్యాగముమంత్రవిద్యకు వరితంబుకుపర్వదినంబులెన్నగా
యోగులకున్మునీవరితుల కొక్క భిదానము లైచలంగు భూభాగము
నంను పండితసభాంతరశీమలవర్ననియ్యమై॥

ఆహారశబ్దభేదః

శ్లో॥ ఆహారమన్నభుక్తంచా జంఝూవాతమహారవః।
వార్ధినినదాభ్రఘోషంచా శంఖనాదాద్రికషిణతః॥

టీక॥ అన్నభుక్తః" అన్నంభోజనం కూడుమునకున్ను, జంఝూవాతః" సుడి-గాలికిన్ని, మహారవః గొప్పధ్వనికిన్ని, వార్ధినినదః" సముద్రఘోషకున్ను, అభ్రఘోషః" మేఘధ్వనికిన్ని" శంఖనాదః" శంఖ, ధ్వనికిన్ని, అద్రికషిణత," పర్వతనాదములకున్ను, యీ9దిన్ని ఆహారశబ్దమునకు చెలును.

చ॥ యగునునభోరవంబునకు దగ్రతకోపముకొక్క పేర్చిటస్
జగతినిధూమ్రగాలికిని జంబుగనెన్న సముద్రఘోషకున్ మిగులగ
మేఘగర్జనకు మిక్కటమౌసమరంబుకెన్నగా నగునునహారశబ్ద
మునసద్భుత భీషణనాగభూషణా॥

విహారశబ్దభేదః

శ్లో॥ విహారభ్రమణంచైవా యానపాత్రానిలోతథా,
మహాభ్రంచమహీజంచ ఝురిజ్జీవమహార్ణవః॥

టీక॥ భ్రమణః — చరించడానకున్ను, యానపాత్రా - నావకున్ను, అనిలః - గాలికిన్ని, మహాఅభ్రః — గొప్పమేఘములకున్ను, మహీజః - వృక్షమునకున్ను, ఝురీ ప9వాహమునకు. జీవః = జీవముకున్ను, మహార్ణవః సముద్రమునకున్ను, యీ 9విన్ని విహారశబ్దమునకుచెల్లును.

క॥ కరువలికిమేఘపంక్తికి। మరినీటచరించు భుజగమత్స్యంబులకున్। కరియశ్వసమితికీవే। రరయగవతిఁంచునంద్రు రజతగిరీశా॥

(హాటకశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ హాటకస్వర్ణలోహంచ పాషాణంచగిరివ్రజః।
దారుమృత్తికతాంబ్రంచ రూపహేమంచదుశ్వదుః॥

టీక॥ స్వర్ణః= బంగారమున్ను, లోహః= పంచలోహములున్ను పాషాణః— రాళ్లకున్ను, గిరివ్రజః= పర్వతశిఖరములకున్ను, దారుః= కర్రలకున్ను, మృత్తికః= మంటికిన్ని, తామ్రః— రాగికిన్ని, రూపహేమ= రాకి బంగారమునకున్ను, దుశ్వదుః= హరిదళమున్ను, యీ 9ది హాటకశబ్దము నకు చెల్లును.

ఆ. వె॥ కనకమునకు మృత్తికాపర్వతములకు। ముచ్చబంగరంబు ముఖ్యరాగి। తాంబ్రిలోహయినుము దారువు పాషాణ। హరిదళంబు జెల్లుహాటకంబు॥

(హరిశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ హరిసూర్యేంద్రపంచాశ్యో తురగః ప్లవగపన్నగః
మండూకహరిణపోతశ్చ విష్ణుర్యమనిశాకరః॥

టీక॥ సూర్యః- సూర్యునకున్ను, ఇంద్రః - ఇంద్రునకున్ను, పంచాశ్యః- సింహమునకున్ను, తురగః - గుఱ్ఱమున్ను, ప్లవగః- కోతికిన్ని, పన్నగః - సర్పమున్ను, మండూకః - కప్పయున్ను, హరిణపోతః-లేడిపిల్లయున్ను

విష్ణుః విష్ణుదేవునకున్ను యమః - యమునకున్ను, నిశాకరః- చంద్రునకున్ను, యీలొమ్మిది హరిశబ్దమునకు చెల్లును.

క॥ హరియనగ నింద్రసూర్యులు। హరిగుఱ్ఱము పాముకప్ప హరివిష్ణువగుఁ। హరియముడు లేడికోతియు। హరిసింహముచంద్రుడంద్రు యీయీయెడలఁ॥

(అపరంజిశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ అపరంజికనకగర్భంచ తప్తహేమతటిల్లతః।
ఖద్యోతభాస్కరంచైవ షోడశకళచంద్రికః॥

టీ॥ కనకగర్భః— బ్రహ్మదేవునకున్ను, తప్తహేమః = పుటము వేసినబంగారునకున్ను తటిల్లతః = మెరుపుతీగెకున్ను, ఖద్యోతః = మెరుగుడుపురుగుకున్ను, భాస్కరః = సూర్యునకున్ను, షోడశకళ చంద్రికః- పదియారుకళలతో నున్న వెన్నెలకున్ను, యీ7ను అపరంజిశబ్దమునకు చెల్లును.

చ॥ జగతినిసూర్యకాంతికి నిజంబుగవిద్యుతికొప్పనొప్పగా। పగడపుతీగెకున్నరియు బంగరుగర్భుడు తప్తహేమమున్। ఖగములపాలగుమ్మకు ప్రకాసితపౌర్ణమినాటి చంద్రుకున్। సగునపరంజిశబ్దమునునాకజటాధర పార్వతీశ్వరా॥

అఘోరశబ్ద భేదః

శ్లో॥ అఘోరమనలంగరళం జంఝూవాతమహారవః।
ప్రళయంకలహంచైవ నిఘాతాంబుధిఘోషితః॥

టీక॥ అనలః-అగ్నిహోత్రమునకున్ను - గరళః - విషమునున్ను, జంఝూవాతః-సుడిగాలికిన్ని, మహారవః- గొప్పశబ్దమునకున్ను, ప్రళయః- పెరి

క్షయకాలమునకున్ను, కలహః-యుద్ధమునకున్ను, నిర్ఘాతః పిడుగునకున్ను, అంబుధిఘోషితః - సముద్రఘోషమునకున్ను, యీ 8ది అఘోర శబ్దమునకు చెల్లును.

ఆ. వె॥ ఘోరమనగనగ్ని క్షత్త్రిమయత్నముల్। యాలమునకుప్రళయకాలమునకు। వాయురవముపిడుగు వార్ధిశబ్దంబుకుజనునునంద్రుబాలచంద్రహారి॥

(గౌరవ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ గౌరవంకాలకూటంచ పావకంభద్రపీఠయోః।
అరుణంపీతమూలంచ గౌరవంచభవేత్తథా॥

టీక॥ కాలకూటః - విషమునకున్ను పావకః - అగ్నిహోత్రునకున్ను, భద్రపీఠయోః- శోభస్కరమైన సింహాసనమునకున్ను, అరుణః - యెరుపుకాంతికిన్ని, పీతమూలః -పసవుకొమ్మునకున్ను యీ 6ను గౌరవశబ్దమునకు చెల్లును.

ఆ. వె॥ గరళమునకునగ్ని కిరణములకు వేరు। భద్రపీఠమునకు భాస్కరునకు। పీతమూలమునకు ప్రియభాషణములకు। గౌరవంబనంగ గరళకంఠ॥

శంకరశబ్దభేదః

శ్లో॥ శంకరశ్శాల్మలీవృక్షో వర్ణసంకరగార్దభః।
స్ఫటికద్యూతిధావళ్యం శంకరశ్చంద్రశేఖరః॥

టీక॥ శాల్మలీవృక్షః= బూరగచెట్టునకున్ను, వర్ణసంకరః=కులముచెడినవానికిన్ని. గార్ధభః— గార్ధభమునకున్ను, స్ఫటికః= స్ఫటికమునకున్ను, ద్యూ

తిః = విభూతికిన్ని, ధావళ్యః = తెలుపునకున్ను = చంద్రశేఖరః - శివునకున్ను, యీ 6 శివశబ్దమునకు చెల్లును.

ఉ॥ కొంకకవర్ణహీనునకు గోవృషభంబులు సంకరంబుకున్। శంకయొకింతలేకనునిజంబుగ బూరుగుచెట్టుకొప్పెడిన్। అంకితలేక శంకరునికౌనువిభూతికి ధావళంబుకున్। శంకరశబ్దమంద్రుగిరి జాహ్నాదయాంబుజబాలభాస్కరా॥

(పవిత్ర శబ్దభేదః)

శ్లో॥ పవిత్రంశోభనంలాభం విష్ణులోకవియచ్చరః।
క్షత్రవిప్రంచ వాణిజ్యం విత్రశంఖోదకస్తథా॥

టీ॥ శోభనః - శుభప్రయోజనములకున్ను, లాభః - లాభప్రాప్తికిన్ని విష్ణులోకః - పరమపదవికిన్ని, వియచ్చరః - దేవతులకున్ను, క్షత్రః - రాజులకున్ను విప్రః - బ్రాంహ్మణులకున్ను, వాణిజ్యః - వ్యాపారముకున్ను, విత్రః - కొడవలికిన్ని, శంఖోదకః - శంఖములోబోసినఉదకమునకున్ను యీ 12 పవిత్రశబ్దమునకు చెల్లును.

చ॥ కరులకుశోభసంబుకు కాంచనవిద్య పదార్థరాసికిన్ పరమపదంబుదేవతులు బ్రాంహ్మణజాతియు రాజవర్గముల్। నరులనుసత్కులాధిపులు నారయశంఖములోనతీర్థముల్। ధరణిపవిత్రశబ్దమున దల్చురుపండితులార్యనాయకా॥

అమోఘశబ్ద భేదః

శ్లో॥ అమోఘవేద ఘోషంచా సత్యవాక్యంచసస్పృహః।

దధిక్షీరమధ్వాజ్యం సత్ఫలో వ్రతచారిణః॥

టీక॥ వేదఘోషం— వేదరవమునకున్ను, సత్యవాక్యం-నిజమైనమాటలకున్ను, సద్వృషం—పుట్టికావడమునకున్ను. దధి, పెరుగునకున్ను: క్షీరః= పాలకున్ను, మధుః— తేనెకున్ను, ఆజ్యం— నేతికిన్ని, సత్ఫలం= మంచిఫలమునకున్ను, వ్రతచారిణః- వ్రతించేశేవానికిన్ని,యీ 10 అమోఘశబ్దము చెల్లును.

చ॥ జగతిని వేదఘోషకు నిజవ్రతసిద్ధికి సత్యబుద్ధికిన్। మిగుల దధీఘృతక్షమసమిష్టిత పక్వఫలంబులంటికి। న్నగునుయమోఘ శబ్దమని నార్యులునెన్నుదురీ ధరిత్రిలో। నగసుతవామభాగ భవనాశగణేశసురేశసన్నుతా॥

(అఖండల శబ్దభేదః)

శ్లో॥ అఖండలౌషధంచైవా వజ్రివజ్రవియద్ధునిః।
నిఘూర్ణతోయభ్రఘోషంచ నభోలోకనదృశ్యతే॥

టీక॥ ఔషధః - ఔషధమునకున్ను, వ్రజః - వజ్రాయుధమునకున్ను -వజ్రి- దేవేంద్రునకున్ను, వియద్ధునిః - ఆకాశగంగకున్ను, నిఘూర్ణతః - పిడుగుకున్న, అభ్రఘోషః- ఉరుమునకున్న, నభోలోకః-ఆకాశలోకమునకున్ను, అదృశ్యతే - అగుపడనివస్తువుకున్ను, యీ 8 ది అఖండలశబ్దమునకు చెల్లును.

ఆ. వె॥ మందులకును దేవమందుభి కింద్రునకు దగంగకభ్రిఘోషమునకు। సురలదొరకునతనితరవాలుకును జెల్లఖండశబ్దమునకు గతశకంఠ॥

(అపారశబ్దభేదః)

శ్లో॥ అపారమనలంగరళం పర్వతారణ్యసాగరాః।
గగనంభూతలంచైవా నిర్గాతంనిస్తులోదకం॥

టీక॥ అనలం= అగ్నిహోత్రానకున్ను, గరళం—విషముకున్ను, పర్వతాః= పర్వతములకున్ను, అరణ్యం= అడవికిన్ని సాగరం సముద్రానకున్ను, గగనం= ఆకాశముకున్ను, భూతలం=భూమికిన్ని, నిర్గాతః— పిడుగుకున్ను, నిస్తులోదకం= మంచి ఉదకముకున్ను యీ10 అపారశబ్దము చెల్లును,

చ॥ జగతినిపర్వతంబులు ప్రజావలినద్రియరణ్యసీమయుర్ణా। త
గనతలంబునన్విషము తప్తమయంబగులోహమెన్నగా। గగన
ముపారలున్ఛవియు గల్గినపెన్నదులెల్లనొక్కటం। యగునుయ
పారశబ్దమున యంబరకేశ సురేశవందితా॥

(యోగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ యోగయోగాంబరంలగ్నం ముహూర్తంచరకిల్బిషం
కర్మఫలస్సఫలితం సన్యాసాష్టాంగలక్షణం॥

టీక॥ యోగం—యోగిములకున్ను అంబర = ఆకాశమునకున్ను, లగ్నం లగ్నదియముకున్ను, ముహూర్తః=ముహూర్తములకున్ను చరకిల్బిషః=వర్జములకున్ను కర్మః-అదృష్టమునకున్ను, ఫలః—ఫలముకున్ను అఫల-వ్యర్థముకున్ను సన్యాసః=సన్యశించినవానికిన్ని అష్టాంగలక్షణః=అష్టాంగయోగముకున్ను యీ 8ది యోగశబ్దమునకు చెల్లును.

ఆ. వె॥ కర్మంబులకు యోగధర్మంబులివియు త్తలమునకునుసుజా

సఫలములకును మూహూర్తముసకు వజ్రమునకునొప్పునుబేరు
కోవిదాంత గోత్రురంగ॥

(అనిమిషశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ అనిమిషంచవిహాలోకా సురానీకసురేశ్వరః
మృత్యుంజయమునిశ్రేష్ఠా సనిమిషత్వాతపస్వినః॥

టీక॥ విహాలోకక = స్వర్గముకున్ను, సురానీకః = దేవతులకున్ను, అమరేశ్వరః- దేవేంద్రునకున్ను, మృత్యుంజయః శివునకున్ను, మునిశ్రేష్ఠా—మానిముఖ్యునకున్ను అనిమిషః- రెప్పపాటులేనివానికిన్ని, తపస్వినః - తపస్సుజేసేవానికిన్ని, యీ7న్ను అనిమిషశబ్దము చెల్లును.

చ॥ అనిమిషశబ్దజాలముల నంగజుడంగజ సంహారుండు సన్నులును దేవతుల్। ఋషులుమూలవిరాట్టును సభ్రసంఘముల్।
జనులలోరెప్ప పాటునికి జెందినవానికి నొక్కపేరిటన్। దనరును
మేశ్వరా దురితదండధరా ధవళాంగసుందరా॥ ౨౦

(నరశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ నరోనారాయణోవిష్ణు। రామకృష్ణధనుంజయః।
కరీణాంమర్కటంచైవా। మహీనాం మానుష స్తథా॥

టీకః నారాయణః = శ్రీమన్నారాయణమూర్తికిన్ని, విష్ణుః = విష్ణుకున్ను, రామః = శ్రీరాములకున్ను, కృష్ణః—కృష్ణమూర్తికిన్ని, ధనంజయః = అర్జునునకున్ను కరిః- యేనుగుకున్ను, మర్కటః = కోతికిన్ని, మహి- భూమికిన్ని, మానుష్యః- మనుష్యునకున్ను, యీ9 నరశబ్దమునకు చెల్లును.

ఆ. వె॥ కరికిమర్కటంబుకగుపేరునొక్కంట। రామకృష్ణయర్జ నామలకును నరుఁడుభూమివిష్ణు నారాయణస్వామి। కగును నరుడనంగ కాలకంఠ॥

గద్య॥ ఇదినానార్థ విశ్వనిఘంటే
యేక శబ్ద ప్రయోగః
సర్వం ద్వితీయస్సర్గః

ఇయ్యది పూర్వకవులచే రచియింపంబడి
కే. కూర్మనాయకులు అండ్ సన్సువారి
స్వదేశీభారతీఆఫీసునందు చక్కగాపరిశీలించి
టీక వ్రాయబడి
శ్రీ శీతారామవిలాస ముద్రాక్షర శాలయందుముద్రింపబడియె

శ్రీ వేంకటరమణా సహాయః

విశ్వనిఘంటు.

తృతీయసర్గప్రారంభము

(శ్రీశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ (౧) శ్రీకాత్యాయనీ లక్ష్మీవాగ్దేవీ వైభవస్వధా।
వివాహోత్సవకల్యాణం ఐశ్వర్యం చయకల్మషం॥

టీక॥ శ్రీ- శుభమునను, కాత్యాయనీ- పార్వతికిని, లక్ష్మీ- లక్ష్మీదేవికిని, వాగ్దేవి- సరస్వతికిని, వైభవః=సంపదను, వివాహోత్సవః- పెండ్లిమహోత్సవమునను, కల్యాణం- మంగళపత్రములను, ఐశ్వర్యం=అఖిలైశ్వర్యమును, కల్మషం= కల్మషరహితములను, అను ఈ శ్రీశబ్దమునకు చెల్లును.

క॥ ఈశునిరాణింశియుమరివా। గీశుని సతిక ల్మికొమ్మగీర్వాణాప్తు
రిణే। భాసురసిరులకు పెండ్లికి। శ్రీశబ్దంబందుయువర్వ శ్రీధరముక్తా.

(శ్రీకరశబ్దభేదః)

శ్లో॥ (౨) సువర్ణాంబరభూషంచ రాజాకులసతీమణిః।
ధాతాశ్వాంస్త్రీరత్నంచ నారీణాంచపయోధరః॥

టీక॥ సువర్ణః - బంగారమునను అంబరః - బట్టలనను భూష...

అలంకారమునకును రాజా - రాజులకును కులసతీ మణిః - సత్కులస్త్రీలకును ధాతాశ్వః- తెల్లగుఱ్ఱమునకును, స్త్రీ - స్త్రీలకును, రత్నః - నవరత్నములకును, నారీణాంచపయోధరః- స్త్రీలకుచములకును, యీశ్రీకరశబ్దమునకుజెల్లును.

క॥ శ్రీకరశబ్దంబనగను। నాకసమంబున్న యట్టి యైరావతమున్।
ప్రాకటస్త్రీలకునివే। రేకంబై చెల్లు పార్వతీశమహేశా॥

(చిత్రజశబ్దభేదః)

శ్లో॥ చిత్రజంచిన్మయాకారం ప్రద్యుమ్నంచప్రబోధకః।
కవిత్వాద్వచనశ్చైవా హంకారంబతిరౌద్రకః॥

టీక॥ చిన్మయాకారః- విరాడ్రూపానకును, ప్రద్యుమ్న — మన్మథునకును- ప్రబోధకః— గురుబోధకును, కవిః= కవీశ్వరునకును, వాగ్వచన- ఘగపక్షిణికును, హంకారః - కోపమునకును, రౌద్రః — తీక్ష్ణానకును, యీచిత్రజశబ్దమునకుజెల్లును.

ఉ॥ ఉత్తమరూపవంతునకు వాగ్వనితావచనానురాగ। స
ద్వృత్తగురుత్వవాన్వయ మధువ్రతచిత్రజుడాదిదేవుడున్। మత్తు
గనున్నమానవుని మాటకుమేలగుసత్కవిత్వమున్। చిత్రజశబ్ద
మంమరిల శ్రీకరకంఠ ఉమామహేశ్వరా॥

(మహీజశబ్దభేదః)

శ్లో॥ మహీంధరమహీజంచ సాగరంచసరోవరః।
హేమమౌక్తికరత్నంచ దుస్వధూధ్యుతికీటకః॥

టీక॥ మహీధరః- పర్వతములకును మహీజః—చెట్లుకును సాగరః-సముద్రముకును, సరోవరః- తటాకములకును, హేమః - బంగారముకును, మౌక్తికః ముత్యములకును రత్నః-నవరత్నములకును దుష్వధూ-పుట్టకొక్కుకును ద్యుతికీటకః— ఆరుద్రపురుగుకును యీ 8 మహీజశబ్దమునకు చెల్లును.

చ॥ చెలిమిగసాగరంబులు సమిష్టితచెట్లకుపర్వతాళికిన్।
అగణితరత్నమౌక్తికసహాయత పుత్తడిపుట్టగొక్కుకున్। నగిమ
రియుద్రదామరలు నేరులు ఘోరములైనమార్గముల్। నగునుమ
హీజశబ్దమనసందితురంగ భుజంగకంకణా॥

(పయోధరశబ్దభేదః)

శ్లో॥ తటాకాభ్రనదీతీరా గంగాసాగరగౌతమః।
స్త్రీకుచగ్గోకుచంచైవ దుగ్ధవృక్షప్రముచ్ఛతే॥

టీక॥ తటాకః— కో నేర్లకును, అభ్రః- మేఘములకును, నదీతీరా-ఏటివొడ్డుకును, గంగా - ఆకాశగంగకును. సాగరః = సముద్రమునకును గౌతమః- గోదావరికిని, స్త్రీకుచః- స్త్రీలయొక్కకుచములకును, గోకుచః- గోస్తనాలకును, దుగ్ధవృక్షః= పాలుగలచెట్లకున్ను, యీ 9న్ని పయోధరశబ్దమునకు చెల్లును.

చ॥ కరులును యశ్వసంఘములు కారుమహీపములూష్టపంక్తికిన్। మరియుపశుక్రవ్రజంబులును మానవస్త్రీలు సుధాప్రయుక్తమై। ధరణిజనించు వృక్షములు ధారుణిలోనొకపేరుజెల్లున౯।
ద్రురగఫణాఫణాంకితమహోజ్వల తేజలలాటలోచనా॥

(పయోజశబ్దభేదః)

శ్లో॥ పయోజః పంకజం భాను నవనీతదధీఘృతం।
సుధాకరపియూషంచ తక్రనక్రజలాశయః॥

టీక॥ పంకజః-పద్మములకును భానుః - సూర్యునకున్ను నవనీతః-వెన్నకు దధిః - పెరుగుకును ఘృతః - నేతికిని సుధాకరః—చంద్రునకును పియూషః-అమృతమునకును తక్రః-చల్లకును నక్రః- మొసళ్లకును జలాశయః-చెరువులకును యీ 8న్ని పయోజశబ్దమునకు చెల్లును,

చ॥ సరసిజపంక్తికల్వలు ప్రసన్నతసూర్యుడు చంద్రబింబముల్। మరియుదధీఘృతంబునకు మంచిజలంబుకుచల్లకెన్నగాబరుగును వెన్నకిట్లనుచు పండితులెల్లధరిత్రిలోపలన్। తలంచిరచింతు రెల్లడలతత్త్వనిధాన ప్రధానమందిరా॥

(చరశబ్దభేదః)

శ్లో॥ పక్షీమృగసమీరంచ కీటకంయానపాత్రకః।
భూరజశ్చంద్రసూర్యశ్చ చరశబ్దప్రముచ్యతే॥

టీక॥ పక్షిః- పక్షులకును, మృగః- మృగములకును, సమీరః గాలికిని, కీటకః- పురుగులకున్, యానపాత్రః- నావకును, భూరజః= దూళికిని, చంద్రః= చంద్రునకును, సూర్యః- సూర్యునకును, యీ 8 చరశబ్దము నకు చెల్లును.

క॥ కరువలికి కీటకములకు। మరిచంద్రార్కులకు మేఘమండలమునకున్ ।ధరణీపరాగమునకు। చరశబ్దంబంద్రు బాలచంద్రకిరీటా॥

(అచరశబ్దభేదః)

శ్లో॥ అచరాలయవిఘ్నంచ వాపీకూపతటాకకాః।
గృహాలోహఘటాశ్చైవ ధరిత్రీధరణీధరః॥

టీ॥ అచరాః-దేవాలయములకును విఘ్నః-విఘ్నములకును వాపి- నడత టాములకును కూప-నూతులకును తటాకః-కోనేరులకును గృహః-ఇండ్లకును లోహ- పంచలోహములకును ఘటః-కుండలకును ధరిత్రి- భూమికిని ధరణీధరః పర్వతములకును యీ 9ని అచరశబ్దము నడచెల్లును.

ఆ. వె॥ అచరశబ్దము నగరజతంపుటిల్లును। గుళ్లుగోపురములు కుధరములును। నడతటాకనూతులకు శబ్దము చెల్లు। నంద్రపుజగిడదే శనంబ కేశ॥

గద్య॥ ఇదినానార్థ విశ్వనిఘంటే
మేకశబ్దప్రయోగః.
సర్వం తృతీయసర్గః

క॥ ఈవిశ్వనిఘంటువెవరు భావంబునజదివి రేనిపండితులవనిర్।
భావించిప్రస్తుతింతురు। శ్రీవిభువుకృపచేత శబ్దశీలురగుచున్॥

శ్రీ వేంకటరమణసహాయః

-(విశ్వనిఘంటు)-

చతుర్థసర్గ ప్రారంభము

(భద్రశబ్దభేదః)

శ్లో॥ భద్రంభద్రేభమాంగళ్యే కీరయోర్భద్రపీఠయోః।
సమాఖ్యే పాదరే నార్యాం పద్మా నారాయణేశ్వరః॥

టీక॥ భద్రః = మంగళపరీక్షములకును, భద్రేభః యేనుగులకును, మాంగళ్యే - శుభములకును, కీరయోః = చిలుకలకును, భద్రపీఠయోః - సింహాసనములకును, పాదరే - పాదరసములకును, నారీ స్త్రీలకున్ను, పద్మా = పద్మములకున్ను, నారాయణః = విష్ణువునకు, యీశ్వరః - శివునకును, యీ 9న్ని భద్రశబ్దమునకు చెల్లును.

(ఖేచరశబ్దభేదః)

శ్లో॥ వైనతేయః పక్షిమేఘూ సమీరః శ్శశిభానునా।
గ్రహా తారకాభ్రనిర్ఘోషా అసురామరఖేచరః॥

టీక॥ వైనతేయః-గరుత్మంతునకును పక్షిః-పక్షులకును మేఘః-మేఘములకున్ను సమీరః-గాలికిన్ని శశి -చంద్రునకును, భానుః- సూర్యునకున్ను గ్రహా-నవగ్రహములకును, తారా-చుక్కలకును, అభ్రనిర్ఘోషో-వురుములకును అసురా- రాక్షసులకును అమరా-దేవతలకును యీ ఖేచరశబ్దమునకు చెల్లును.

(ధారాశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ ప్రియాణేజవయానేచ ఝుకీనాంనిగణతోదకే।
వర్షణభాషణగాంభీర్యే ధారాశబ్దప్రకీర్తితః॥

టీక॥ ప్రియాణః= ప్రియాణమునన, జవ= వేగమునున, యాన– న డకయున్ను, ఝురీ = ప్రివాహమునున, నిగణతోదకః = పారిననీళ్లకున, వర్షణ= వర్షణమునను, భాషణః– మాటలకును, గాంభీర్య= గాంభీర్యము కును, యీశి, ధారశబ్దమునకు చెల్లును.

(రామశబ్దభేదః)

శ్లో॥ జామదగ్నీ రాఘవేయా కాళిందీభేదనోఝురీ।
స్వరూపంచస్వయోషంచ రంహాయోశ్చశుకాదయః।

టీక॥ జామదగ్నీ= పరుశరాములకును, రాఘవేయా = రఘురాములకు న, కాళిందీభేదనః= బలరాములకును, ఝురీ= కొండ ఝురులకును, స్వ రూపే= చక్కదనమును‌న్ను= స్వయోషః=తనభార్యకున్ను, శుకాదయం= చిలుకలు మొదలగువానికిని, యీశిన్ని రామశబ్దమునకు చెల్లును.

(జలజాతశబ్దభేదః)

శ్లో॥ పద్మేందీవరకల్హార అంబుసూనేషుమత్స్యపః।
ఇత్యాదిజలజంతూనాం జలజాతప్రహోచకః॥

టీక॥ పద్మ-పద్మములకును యిందీవరః-నల్లకలువలకును కల్హార- యఱ్ఱకలువలకును అంబునూనః- పద్మములకును మచ్చరః- సెద్దచేపలకును- యిత్యాదీజలజంతూనాం –ఉదకములో నుత్పత్తియయ్యె జలజంతువులన్నిటికి నిజలజాత ప్రకీర్తితః జలజాతశబ్దమునకు చెల్లును,

(ఖగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ ఖగచంద్రార్కపక్షీణాం వైనతేయాదియండజః।
అథ్రిసిలాప్సరోదేవా మునిబ్రహ్మర్షిణోద్భవః॥

టీక॥ చంద్రః-చంద్రునకును అర్కః- సూర్యునకును పక్షిః -పక్షులకును వైనతేయాది గరుత్మంతు మొదలైన అండజః-గ్రుడ్లంగో పుట్టినవాటికిని అప్సరః=అప్సరసలకును దేవః-దేవతులకును మునిః-మునీశ్వరులకును, బ్రహ్మర్షిణోద్భవః- బ్రహ్మఋషులకుపుట్టినవానికి యీ9 ఖగశబ్దమునకు చెల్లును.

(ఉరగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ ఉరగేశిశుహోవాయు భుజంగోదీర్ఘమత్స్యపః।
యిందీవరజలూకాయాం భీతిదైత్యేషురుగ్మయోః॥

టీక॥ శిశుహో= శిశుహత్యకు వాయు= గాలికిని, భుజంగః= పామును దీర్ఘమత్స్యః= పెద్దచేపలకును, శ్రీ= సంపత్కరానకు యిందీవర=పద్మములకు, జలూకా= జలగలకును, భీతి= భయానకును- దైత్యేషు- దైత్యులకున్ను రుగ్మయోః- రోగికిన్ని, యీ12 ఉరగశబ్దమునకు చెల్లును.

(ధారాశబ్దభేదః)

శ్లో॥ ధారాధరోకులాద్రీణాం జత్కరీంద్రానిలాశరః।
భుజంగాధిపతిర్వ్యాజే ఆదిశూర్త్వాంబుకేసదా॥

టీక॥ ధారాధరః- మేఘములకును కులాద్రి సప్తకులపర్వతములకును జితే- జయించేడముకును, కరి= ఏనుగుకును ఇంద్రా= ఇంద్రునకును అనిలా- గాలికిని శరః- బాణములకును భుజంగాదిపః= ఆదిశేషువుకును,

[illegible], నాలుగుకాళ్లజంతువులకును, కూర్మః - తాబేళ్లకును, అంబుః - జలములకును, ఈపదిన్ని ధారశబ్దమునకు చెల్లును,

(చిరాయుశ్శబ్దభేదః)

శ్లో॥ చిరాయుశ్శాల్మలీకాక ఘూకమత్స్యవిహంగమాః।

టీక॥ శాల్మలీ = బూరుగుచెట్టునకును, కాకా - కాకికిని, ఘూకః - బండిగూబకును, మత్స్యాః - మత్స్యములకును, విహంగమాః - పక్షులకును, యీయాఱిన్ని చిరాయుశ్శబ్దమునకు చెల్లును,

(విషధరశబ్దభేదః)

శ్లో॥ విషధరాభ్రగౌరీశ శేషకాసారవారధిః॥

టీక॥ అభ్రః - మేఘములకును, గౌరీశః - ఈశ్వరునికిని, శేషా - శేషువులకును; కాసార - కొలనులకును, వారధిః - సముద్రునికిని, యీయారిన్ని విషధరశబ్దమునకు చెల్లును.

(వివిధశబ్దభేదః)

శ్లో॥ వివిధంచిత్రవర్ణంచ బహూరూపబహూక్రమాత్॥

టీక॥ చిత్రవర్ణః - నానావర్ణములకును, బహురూప" బహురూపములకును, బహుక్రమాత్" అనేకక్రమములకును, యీ [illegible]న్ను వివిధశబ్దమునకు చెల్లును.

(ధావశబ్దభేదః)

శ్లో॥ ధావోధుకీనపరిజన తీవ్రక్రోధవిభీషణాః॥

టీక॥ దరీణాం ,, పడిగలవానికిని, పరిజనః॥ ప్రజలక్ష్మన్ను, తీవ్ర ,, తక్ష్ణమైన, క్రోధ॥ కోపముకును, భీషణః॥ భయానకును, యీరెన్ను ధావశబ్దము నకు చెల్లును.

(దివ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ దివాంతిరిక్షంభువనం। భవనాహివిహంగమః॥

టీక॥ అంతరిక్ష- ఆకాశమునకును, భువనః-లోకముకును ॥ భవనః-యింటికిని, అహి-శేషువుకును; విహంగమః॥ పక్షులకును,యీరెన్ను దివశబ్దమునకు చెల్లును॥

విజ్ఞాన శబ్దభేదః

శ్లో॥ విజ్ఞానాబ్జభవో దేవో దేవతత్వార్థభావనః।

టీక॥ విజ్ఞాన- విజ్ఞానముకును, అబ్జభవః - బ్రహ్మకును, దేవ - దేవతులకును, తత్వార్థభావనా - తత్వార్థములను తెలుసుకొనుటకును యీ 4.ను విజ్ఞానశబ్దమునకు చెల్లును.

(స్వాయంభువ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ స్వయంభూశంబురానంత। బ్రహ్మావిష్ణుసమీరణః।

టీక॥ శంభుః- ఈశ్వరునకును, అనంత—ఆదిశేషువుకును, బ్రహ్మ-బ్రహ్మకును, విష్ణు- శ్రీమహావిష్ణుదేవునకును, సమీరణః—వాయుదేవునకును; యీ 5 స్వయంభువశబ్దమునకు చెల్లును.

గోత్రశబ్దభేదః

శ్లో। గోత్రేగోత్రకులశైలా ఆకాశేరసనేధనః।

టీక॥ గోత్రా-కుటుంబములకును, శైలా – కొండలకును, కులా –కులము నకును, ఆకాశే= ఆకాశమునకును, రసనే – జిహ్వకును, ధనుః – వింటికిని, యీ7న్ను గోత్రశబ్దమునకు చెల్లును.

అచల శబ్ధభేదః

శ్లో॥ అచలాచలలోకానాం బ్రిహ్మావిష్ణుమహేశ్వరః।

టీక॥ అచలా- కొండలకును, లోకానాం- లోకములకున్ను, బ్రిహ్మ - బ్రిహ్మకును, విష్ణుః= శ్రీమహావిష్ణువుకును, మహేశ్వరః= యీశ్వరునకును యీ5న్ను, అచలశబ్దమునకు చెల్లును.

(అమృతశబ్ధభేదః)

శ్లో॥ అమృతేఅమృతంక్షీరం మోక్షంబూచిరజీవనః।

టీక॥ అమృతే= అమృతమునకున్ను, అమృత- చావనివానికిని, క్షీరం= పాలకును, మోక్షః= మోక్షమునకును, అంబు– ఉదకమునకును, చిరజీవనః= చిరాయువుగలజీవులకును, యీ7న్ను, అమృతశబ్దమునకుచెల్లును.

(వనశబ్ధభేదః).

శ్లో॥ వనారణ్యాజలానాంచ। వానప్రిస్తమృగాదిషు॥

టీక॥ అరణ్యా- అడవికిన్ని, జలనాం- ఉదకమునకును, వానప్రిస్థః– కుటుంబసహితముగా వనమందుండేవానికిని, మృగాదిషుః=మృగములకును,యీ4న్ను వనశబ్దమునకుచెల్లును.

(భువనశబ్ధభేదః)

శ్లో॥ భువనేభువనంవారీ ఆకాశేస్వర్గమందిరే॥

టీక॥ భువనః- లోకమున్నను, వారి- ఉదకమున్నను, ఆకాశే- అంబరమునకును, స్వర్గః- స్వర్గమునకును, మందిరే=యింటికిని, యీ5న్ను భువనశబ్దమునకు చెల్లును.

గద్య॥ ఇది శ్రీవిశ్వనైఘంటుకే ।వేదవ్యాసప్రోక్తే। సకలార్థసారసంగ్రహపరిత్తే। మహాప్రబంధే। శబ్దార్థనిర్ణయే। ప కశబ్దప్రయోగే। చతుర్థసర్గ సంపూర్ణము॥ ... ...

వెంట్రుకలు పగలుట తెల్లబడుట మొదలగు దుర్గుణములను మాన్పును. పట్టకట్టినప్రదేశమున వెంట్రుకలు మొలచును

రమణీరంజన తైలము బుడ్డివెల రు 0. 120 లు
మిగులపరిమళముగలిగి కేశరములనుత్వరలో వృద్ధిపఱచును

వలయువారలు కవిరాజ్ కే. కే. అండ్ సన్సు ఇచ్ఛాపురం. ౫౦౧

శ్రీ వేంకటరమణసహాయం

పద్యనిఘంటు.

పంచమసర్గప్రారంభము.

(సితాంగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ సితాంగోబకహంసానాం ఐరావతసురద్రుమాః।
శారదా పారదాచంద్రే క్షీరార్ణవసురాపగః॥

టీక॥ బకః - కొంగలకును, హంసా - హంసలకును, ఐరావత - ఇంద్రదంతికిని, సురద్రుమః - కల్పవృక్షములకును, శారదా - సరస్వతికిని, పారదా - పాదరసమునకును, చంద్రే - చంద్రునకును, క్షీరార్ణవః - పాలసముద్రమునకును, సురాపగః - ఆకాశగంగకును, యీ 9న్ని సితాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(లోహితాంగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ లోహితాంగశ్చిత్రభాను। రనూరశ్చధనుంజయః॥

టీక॥ చిత్రభానుః - అగ్నికిని, అనూరశ్చ - సూర్యసారథికిని, ధనుంజయః - అర్జునునికిని, యీ 3న్ని లోహితాంగ శబ్దమునకు చెల్లును

(నీలాంగ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ నీలాంగతక్షకోరాహు కేతుకాలాహిధర్మపాః॥

టీక॥ తక్షకః - తక్షకునికిని, రాహు - రాహువునకు, కేతు - కేతువునకు,

కాలాహీ - కాలసర్పమునకును, ధమనాహో - యమునకును, యీ రెన్నునీలాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(బాదరాయణి శబ్దభేదః)

శ్లో॥ బాదరాయణిః కృష్ణేచా ధ్వాంతే నీలమణిస్తథా॥

టీక॥ కృష్ణేచా - వేదవ్యాసులకును, ధ్వాంతే - చీకటికిని, నీలమణిః - ఇంద్రనీలమణికిని, యీ 3న్ను బాదరాయణిశబ్దమునకు చెల్లును.

(పీతాంగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ పీతాంగశ్యహరిద్రాయాం పీతాంబరపితామహః।
సూర్యాశ్వేంచసురాచార్యో పుష్పరాగేషుకాంచనే॥

టీక॥ హరిద్రాయాం - పసుపుచాయకును, పీతాంబరః - పచ్చనిబట్టకును, పితామహః - బ్రంహ్మకును, సూర్యాశ్వేంచ - సూర్యునిగుర్రములకును, సురాచార్యో - బృహస్పతికిని, పుష్పరాగేషు - పుష్పరాగములకును, కాంచన - బంగారమునను, యీ 7 పీతాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(చిత్రాంగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ చిత్రాంగో వ్యాఘ్రచంద్రార్క వారివాహాగ్నిమారుతో
రక్షోయక్షశివేంద్రాణాం వైనతేయమయూరయోః॥

టీక॥ వ్యాఘ్రి - పులికిని, చంద్రే - చంద్రునకును అర్కా - సూర్యునకును, వారివాహ - మేఘమునకును, అగ్ని - అగ్నికిని, మారుతః - వాయుదేవునకును, రక్షః - రాక్షసులకును, యక్షః - కుభేరాదులకును, శివ - శివునకును, ఇంద్రః - ఇంద్రునకును, వైనతేయా - గరుత్మంతునకును, మయూరః -

నేమ్యక్షకును, యీ 12 చిత్రాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(సురాంగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ సురాంగచంద్రసూర్యేషు వీతిహోత్రానిలాశుగాః।
సింహాం వ్యాఘ్రవరాహానాం రుద్రశౌరినిశాచరః॥

టీక॥ చంద్రః - చంద్రునకును, సూర్య - సూర్యునకును, వీతిహోత్రః - అగ్నిదేవునకును, అనిలా - గాలికిని, అశుగా - బాణములకును, సింహః - సింహమునకు, వ్యాఘ్రః - పులికిని, వరాహ - పందికిని, రుద్రా - శంకరునకును, శౌరీ - విష్ణుకును. నిశాచరః - రాక్షసులకును, యీ 10న్ని సురాంగశబ్దము నకు చెల్లును

(చిరాంగ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ చిరాంగోధృవహనుమంతో జాంబవాంశ్చవిభీషణః।
అశ్వద్ధామబలవ్యాసో జామదాగ్నికృప స్తథా॥

టీక॥ ధృవః - ధృవునికిని, హనుమంతో - హనుమంతునకును, జాంబవాన్ - జాంబవంతునకును, విభీషణః - విభీషణునికిని, అశ్వద్ధామః - అశ్వద్ధామకును, బలిః - బలిచక్రవర్తికిని, వ్యాసః - వ్యాసులకును, జామదాగ్ని - పరశురాములకును, కృపః - కృపాచార్యులకును, యీ 9న్ని చిరాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(అనంగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ అనంగమన్మథోవారి ధ్వాంతేజోత్సాహతటిల్లతా।
సురానీలమయూఖేషు చందనేషిఘు లేపటః।

టీక॥ మన్మథః = మన్మథునకును, వారి = ఉదకమునకును, ధ్వాంతే -

చీకటికిని, జ్యోత్స్నా = వెన్నెలకును, తటిల్లతా = మెరుపు, తేగకును, సురాః = దేవతులకును, అనిలా = వాయువుకును, మయూఖేషు = కాంతులకును, చందనేపి = గంధనముకును, ఘటే = కుండకును, పటే = బట్టకును, యీ 12న్ని అనంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(భీతాంగ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ భీతాంగో దుందుభిశ్చైవా వ్యాళగ్రాహీచ వారణః।
హరిణీనవనీతంచ బకవిద్రుమ పాదకః॥

టీక॥ దుందుభి = వసుదేవునకును, వ్యాళగ్రాహించా = పాములపట్టేవానికిని, వారణః = యేనుగుకును, హరిణీ = ఆడలేడికిని, నవనీతంచా = వెన్నకును. బక = కొంగకును, విద్రుమః = పగడాలకును, పాదకః = వృషభేదానకును, యీ 8న్ని భీతాంగశబ్దమునకు చెల్లును

(కంటకాంగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ కంటకాంగో కంటకేకి మృణాళమపిశాఖినః
వృశ్చికో వృద్ధభల్లూకో ఖడ్గభేదాశ్చ అంతకః॥

టీక॥ కంటకః = ముళ్లుకును, కేకి = నెమలికిని, మృణాళః = తామరకాడకును, శాఖినః = శాఖభేదమునకును, వృశ్చికా = తేలుకును, వృద్ధభల్లూకా = ముసలి యెలుగుబంటికిని, ఖడ్గభేదా = యేదుపందికిని, అంతక = యమునకును, యీ 8 కంటకాంగ శబ్దమునకు చెల్లును,

(తేజాంగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ తేజాంగ వారిఖద్యోతా భాస్కరస్యసుధాకరః,
వైశ్వానరశ్చమునయో। శాతకుంభమణిః పరిఘా॥

టీక వారి - ఉదకముకును, ఖద్యోతా - మెరుగుడుపురుగుకును, భాస్కరః - సూర్యునకును, సుధాకరః - చంద్రునకును, వైశ్వానరః - అగ్నిహోత్రమునకును, మునయోః - మునులకును, శాతకుంభః = బంగారు చెంబుకును, మణిః - మణులకును, ప్రభా - కాంతికిని యీ 8న్ని తేజాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(సప్తశాంగ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ సప్తశాంగో సమీరశ్చ బుధస్యరాహు కేతవః।
మన్మథోచాతకశ్చైవ రక్షోవ్యా మణినిక్వణాః॥

టీక॥ సమీరః - గాలికిని, బుధః = బుధునకును, రాహుః - రాహువునకు కేతవః = కేతువునకు, మన్మథః = మన్మథునకును, చాతకః = చాతకపక్షులకును, రక్షః = రాక్షసులకును, మణిః = మణులకును, నిక్వణాః = వీణాధ్వనులకును, యీ 9న్ని సప్తశాంగశబ్దమునకు చెల్లును

(కఠోరాంగ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ కఠోరాంగో ఆదికూర్మో పర్వతానాంమహీసతీ॥
ఖడ్గాదిఆయుధానాంచా లోహానాం వజ్రరాక్షసః॥

టీక॥ ఆదికూర్మః - ఆదికూర్మానకును, పర్వతః - పర్వతములకును, మహీ - భూమికిన్ని, సతి - స్త్రీకిని, ఖడ్గాది - ఖడ్గాది మొదలయిన ఆయుధములకును, లోహానాం - లోహములకును, వజ్రః - వజ్రమునకును, రాక్షసాం - రాక్షసులకును యీ 8న్ని కఠోరాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(సూక్ష్మాంగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ సూక్ష్మాంగోమశకోమక్షే వాలఖిల్యాదిసన్మునిః।
స్త్రీజేసైకతవారీషు కీటకేషు పిపీలకః॥

టీక॥ మశకః - దోమలును, మక్షికః - ఈగలును, వాలఖిల్యాదిసన్మునిః - వాలఖిల్యాదిసన్మునులును. క్లీబే = నపుంసకమునందును, సైకత - యిసుకదిన్నెలును, వారి - వుదకమునందును, కీటకః - పురుగులును; పిపీలకః - చీమలును యీ 7న్ను సూక్ష్మాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(సుకుమారశబ్దభేదః)

శ్లో॥ సుకుమారాంగకరకే ప్రసూనే నవమస్తకః।
సుధాసుధాకరోరంభ గంగాసింధుప్రభనిభే॥

టీక॥ కరకే - వడిగళ్లును, ప్రసూనః - పువ్వులును, నవమస్తకః - మస్తుఘనమును, సుధా = అమృతమునందును, సుధాకరః = చంద్రునియందును, గంగా - ఉదకమును, సింధుప్రభే - సముద్రబుగ్గలును, నిభః - కాంతులును, యీ 9న్ని సుకుమారశబ్దమునకు చెల్లును,

(స్ఫటికాంగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ స్ఫటికాంగో కులశైలశ్చ వైనతేయో భుజంగభుక్।
వాయుపుత్రో నిశాటానాం మేఘాతిమిరమంగళః॥

టీక॥ కులశైల - కులపర్వతములును, వైనతేయః - గరుత్మంతునందును, భుజంగభుక్ - నెమళ్లును. వాయుపుత్రో - హనుమంతునందును, నిశాటానాం - రాక్షసులును, మేఘా - మేఘములును, తిమిర - చీకటికిని మంగళః - శుభమునందును, యీ 7న్ను స్ఫటికాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(రోమశాంగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ రోమశాంగో కంబళక్రిమి భల్లూకో సర్వపక్షిణాం।
ఝిల్లీమృగపదే భేకే గండకే మృగరోమజః॥

టీక కంబళః-గొంగళికిని, క్రిమి- పురుగులకును, భల్లూకః-ఎలుగుబంట్లు నకు, సర్వపక్షిణాం- సమస్తమైనపక్షులకున్ను, ఝిల్లీ- చీంతక్రిములకును మృగపశః= మృగములసముదాయమునకును, భేకి -ఆడకప్పకును, గండకః - ఖడ్గమృగమునకును, మృగరోమజః - మృగరోమసంబంధమైన బట్టలకును, యీ9న్ని రోమాంగ శబ్దమునకు చెల్లును.

(ధూమాంగశబ్ద భేదః)

శ్లో॥ ధూమాంగో వీతిహోత్రస్య వారివాహేషు సాగరః।
ప్రాలేయకులశైలానాం తటాకో స్త్రీ నదీనదః॥

టీక- వీతిహోత్ర-అగ్నిహోత్రునకును, వారివాహ- మేఘములకును-సాగరః-సముద్రమునకును, ప్రాలేయ - మంచుకును, కులశైలా=కులపర్వతమునకును, తటాక -చెరువుకును, స్త్రీ-ఆడుదానికిని, నది- తూర్పుసముద్రములో కలిసె ప్రవాహమునకును, నదః- పడమటిసముద్రములో కలిసె ప్రవాహమునకును యీ10న్ని ధూమాంగశబ్దమునకు చెల్లును

(ద్విపనాణాంగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ ద్విపనాణాంగో నృసింహస్య హంసచంద్రఖగేశ్వరాః।
గౌరీశగణనాథస్య కాలతక్షభుజంగమః॥

టీక॥ నృసింహస్య = నృసింహస్వామికిని, హంస= హంసలకును, చంద్ర చంద్రునకును, ఖగేశ్వరః= గరుత్మంతునకును, గౌరీశః= మహేశ్వరునకును, గణనాథస్య= విఘ్నేశ్వరునకును, కాలః= యమునకును, తక్షభుజంగమః= తక్షకుడనేపామునకును, యీ 7 ద్విపనాణాంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(త్రిపనాణాంగ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ త్రిపనాణాంగో వ్యాఘ్రమృగా డుండుభోపద్మబాంధవః।
త్రివేణి వారిదశ్చైవ మార్జాలీమృగలోచనః॥

టీక॥ వ్యాఘ్రః=పులికిని, మృగా - వేటకును, డుండుభః - నీరు పాము కును, పద్మబాంధవః - సూర్యునకును, త్రివేణి-గంగకును, వారిదః - మేఘములకును, మార్జాలిః - పిల్లికిని, ఖ్వగః - సెపులపిల్లికిని, లోచనా ” నేత్రములకును, యీ 9 త్రిపనాణంగశబ్దమునకు చెల్లును.

(సారంగశబ్దభేదః)

శ్లో॥ చంద్రేపద్మమరాళ చాతకిగజభృంగేమరుద్వాహనే।
శుక్లేరాత్రిసుగంధవాసకుసుమే సింహేపికేసారసే।
కర్పూరాగరుహేమరత్నవసుధా వీణాఘనాఖంజనే।
శంఖేమన్మథచాపదీపకళికే సారంగశబ్దంకుచా॥

టీక॥ చంద్రే=చంద్రునకును, పద్మ=పద్మములకును, మరాళే= హంసలకును, చాతకీ*చాతకీపక్షులకును, గజః=యేనుగుకును’ భృంగే=తుమ్మెదలకును, మరుద్వాహనే - వేటకును-శుక్లేరాత్రి—వెన్నెలరాత్రికిని, సుగంధవాస మంచివాసనకును, కుసుమే - సౌరభ్యమైనపుష్పములకును, సింహ్వా — సింహములకును, పికే- కోకిలమునకును, సారసే-చక్రవాకమునకును, కర్పూరా—కర్పూరమునకును అగరు - అగరుచందనమునకును, హేమా-బంగారమునకును రత్నా—రత్నములకును, వసుధా - భూమికిని, వీణా-వీణకును, ఘనే—మేఘమునకును, ఖంజనే- కాటుకపిట్టకును, శంఖే=శంఖమునకును, మన్మథా- మన్మదునకును, చాప- ధనస్సుకును, దీపకలికే - దీపసముదాయమునకును, కుచా— స్తనములకును, ఈ23న్ను సారంగశబ్దమునకు చెల్లును

(కృష్ణ శబ్దభేదః)

శ్లో॥ కృష్ణేకోకిలషట్పదేక్షితిజలే చంద్రేమృగేవాయసే।
సింహేవహ్నిద్రుమాంచలేజలనిధే కచ్ఛ్వోకేభేకేసభే

సర్పే రాత్రిషు చాతకే కచకుచే మార్గే చ ఘూకే నిశి।
కామో వాజిఘనే గజేంద్రగిరిణాం కీరే యుధత్యాం హరౌ॥

టీక॥ కృష్ణే = నలుపునకు, కోకిలః - కోకిలలకును, షట్పదే - తుమ్మెదలకును, క్షితి - భూమికిని, జలే - నీళ్లకును, చంద్రే - చంద్రునకును, మృగే - లేడికిని, వాయసః - కాకులకును, సింహే - సింహములకును, వహ్నౌ - అగ్నికిని, దృగాంచలే = నేత్రాంతములకును, జలనిధే - సముద్రునికిని, కపౌ - కోతులకును, అర్కే - సూర్యునకిని, భేకే - కప్పలకును, సఖే - చెలికానికిని, సర్పే - పాములకును, రాత్రిషు - రాత్రులకును, చాతకే - చాతకపక్షులకును, కచ - కొప్పుకును, కుచె - స్తనములకును, మార్గే - త్రోవలకును, ఘూక - బండిగూబలకును, నిశి - రాత్రికిని, కామే - మన్మథునకును, వాజీ = గుఱ్ఱములకును, ఘనే = మేఘములకును, గజే = ఏనుగకును, ఇంద్రా = యింద్రునకును, గిరిః = కొండలకును, కీరః = చిలుకలకును, యుధత్యా = కవులకును, హరిః = వాయువునకును, యీ ౩౩న్ను, కృష్ణశబ్దమునకు చెల్లును.

ఇతి॥ విశ్వనిఘంటుకే మహాప్రబంధే వ్యాసప్రోక్తే నానానైఘంటుకే చూడామణౌ పంచమసర్గః సంపూర్ణము. *
*

నానార్థ విశ్వనిఘంటు ప్రారంభము

క॥ శ్రీరామవిభునిసీతా । చారువముఖాం[illegible] ప్ర[illegible] సాంద్ర
యశుఁడన్। మేరుసగభీరుడనుజవి । దారుం శ్రీకంఠచాపదళను సు-
తింతున్॥

క॥ స్వర్గమనఁనాకసంబును । స్వర్గమనం దేవలోకసభయు
నునయ్యెన్। స్వర్గమననిజమువితరణ । స్వర్గంబద్యాయసంబు
చతురతనయ్యెన్॥

క॥ వజ్రమనభూమియమునకయు । వజ్రమనందిక్కుర స్త్రీవాక్కు
నుకన్నన్। వజ్రమనస్వర్గమెలకయు । వజ్రంబనసాయకంబు వ
జ్రమునయ్యెన్॥

క॥ శ్రీపర్ణమనగదామర । శ్రీపర్ణంబనగ పక్షి శివుడును
హరియున్। శ్రీపర్ణమనగ తెలుపును । శ్రీపర్ణంబనగ చెరుకు
సింజినియయ్యెన్॥

క॥ కరుణయనదయా శ్రయమును । కరుణయనన్వాలయునర్థ
కాంక్షయుకృపయున్। కరుణయనగృహప్రవేశము।కరుణయనన్
దధ్యమొకులగాచుటయన్నన్॥

క॥ సంస్కృతములక్షణోక్తము। సంస్కృత మన స్మృతియుగ
జ్ఞాయుసర్వముభూమిన్ । సంస్కృతమువేదసంస్కృతి । సంస్కృ
తి నపక్షి పందుసభమొదలయ్యెన్॥

క॥ ఆక్రందమనఁగ మ్రోఁతయు । నాక్రందంబనఁగ పెన్నులతి భయమొందుట । ఆక్రందమనఁగ రోదన । మాక్రందంబనఁగ పసిఁడి శబ్దమునయ్యెన్॥

క॥ అర్థమనఁ ధనము బసిడియు । నర్థమనన్ ఫలము వస్తువాగమ మధిపుం । డర్థమన సామానులర్థము । నర్థమనం నిత్యకర్మజాముని శీయమర్థమయ్యెన్॥

క॥ యోగమనఁ యుక్తి యుపాయము । యోగమనం జేఁడు నాఁడు ధ్యమ భూమిక । యోగమనఁ చిత్తవృత్తియు । యోగమనన్ శిల్పికర్ముఁడంతకుఁడయ్యెన్॥

క॥ భోగమనఁ పాము పడగయు । భోగమనన్ సుఖము స్థిరము భోంగులు మీనన్ । భోగమనఁ వ్రతము మానును । భోగమనన్ మేనమామ పుత్త్రుఁడునయ్యెన్॥

క॥ అజమనఁగ బ్రహ్మ విష్ణువు । అజమనఁగా శివుఁడు గౌరి అత్రయునందెన్ । అజమనఁగ మొలుపు నిలుపును । అజమనఁగా మేక మూఁక అంకుశమయ్యెన్॥

క॥ ఖగమనఁగ బాణమర్థిన్నయు । ఖగమనఁగా పాము పక్షి కప్పయునగ్గిన్ । ఖగమనఁగ భానుఁడశ్వము । ఖగమనఁగా బాంధవుండు గరుడుఁడునయ్యెన్॥

క॥ అబ్జమనఁ శంఖ గుణము నుతు । అబ్జమనం జం । ముడింద్రుఁడని పన

సూపం। బభ్రుమనఁ దామరకుసతి। కబ్రుమనంగ స్వరంబు నాయుధమ
య్యెన్

క॥ ఘృతమనగ నెయ్యినీళ్లును। ఘృతమనగా పాలుచల్లగుగ్గిలు
మినుముఁన్। ఘృతమనగ తేనె నెత్తురు। ఘృతమనసంసారసుఖము
గెలుపునయ్యెన్।

క॥ సత్యమనసాధునిజమును,సత్యమనం కలిమి బలిమిజగడము
పొత్తున్। సత్యముభోగము తెలివియు। సత్యంబనవొక్కయెముక
జగతమునయ్యెన్॥

క॥ గోవిందమనగబసరము। గోవిందంబనగదొడ్డిగొల్లడుగు
డియున్। గోవిందమనగవిష్ణువు। గోవిందంబనగపిల్లగ్రోవియున
య్యెన్॥

క॥ పదమనగనెరుకనిలుకడ। పదమనగానొక్కరూపుడనిచే
యుటయున్। పదమనగబదురునడుచుట। పదమనగానడుగు మోం
తుపదమునునయ్యెన్॥

క॥ మధువనచైత్రమాసము,మధువనగాపుష్పరసముమారే
డుపండున్। మధువనగకల్లునెయ్యని। మధువనగాలవణతంత్రడిమ
న్మధుడయ్యెన్॥

క॥ అవ్యక్తమనగవిష్ణువు।అవ్యక్తంబనగసింహామభ్రిమురెం
డున్। అవ్యక్తమనగజేంద్రుడు। అవ్యక్తమనంగ సత్యమంబుధిన
య్యెన్

(వృత్తాంతశబ్ద భేదః)

క॥ వృత్తాంతమనగబ్రిస్తుతి। వృత్తాంతమనంగగ్రొత్తయూ
రుంబేరుగ। వృత్తాంతమనగనుడుకము। వృత్తాంతంబనంగవార్త
వృద్ధియునయ్యెగ॥

(భూతిశబ్ద భేదః)

క॥ భూతియనగౌరిగణపతి। భూతియునైశ్వర్యపదముభుక్తి
యుముక్తిగ। భూతియనలక్ష్మిసంపద। భూతియుకరిరొమొప్పుఖ్యాతి
భూతియునయ్యెగ॥

(శృతిశబ్ద భేదః)

క॥ శృతియనగచదువుశాస్త్రిము। శృతియనగావేదములును
జంటీగయునె। శృతియనగబ్రిహ్మబ్రాహ్మడు। శృతియనగాబులి
యు నశుభ శుభములునయ్యెగ॥

(భూతశబ్ద భేదః)

క॥ భూతమన తగవుసత్యము। భూతంబన సల్పమోకు బుద్ధి
యుదనువున్। భూతమన పంచవిషయము। భూతేమునిఖిలామ
రాది భూతమునయ్యెగ॥

(శక్తిశబ్ద భేదః)

క॥ శక్తియసనిధియులావునుశ। శక్తి యనంగంటరవముసవరము
మూర్తిగనె। శక్తికుమారస్వామియు। శక్తియనంతుండువేల్పుస
మాజమునయ్యెన్॥

(స్థాణుశబ్ద భేదః)

క॥ స్థాణువనమొదడుకొక్కెర। స్థాణువనంగిరియు తరువుసంధి

యుచెరుకుఁ। స్థాణువనహరుడుహరియును। స్థాణువనంమోహ
సంబుతండ్రియునయ్యెఁ॥

(తక్షశబ్ద భేదః)

క॥ తక్షమన బున్నమయమవస। తక్షమనగా శ్రాద్ధమొక్కసం
జ్ఞయుబుతువుఁ। తక్షమన రాగి పాత్రయు। తక్షమనగాపండుమై
సుక్షణమునునయ్యెఁ॥

(గుణశబ్ద భేదః)

క॥ గుణమనగసత్యసంపద। గుణమనగాగుణమువింటికొప్పునా
రిం। గుణమనగద్రవ్యమించుక। గుణమనగాధైర్యగానిగుణమును
నయ్యెఁ॥

(రణశబ్ద భేదః)

క॥ రణమనగ రాజుభూమియు। రణమనగారథముశిరసుగుణానిశా
నీధిఁ। రణమనగదమ్ముటంబును। రణమనగా ప్రోంత్ర్వాత రంప
స్తమునయ్యెఁ॥

(హరిణశబ్ద భేదః)

క॥ హరిణమనలేడియుట్టియుఁ। హరిణంబుననల్పు తెల్పు హరుడు
నుహరియుఁ। హరిణమనమీనుమిడుతయుఁ। హరిణంబనపర్వతం
బు అంచయునయ్యెఁ॥

(ప్రమాణశబ్ద భేదః)

క॥ ప్రమాణమనగ సెరుకయు। ప్రమాణంబనగవంచ పాట
యుమేర్లఁ। ప్రమాణమనగ శాస్త్రిము। ప్రమాణంబనగకోల
దిబ్రిస్తుతమయ్యెఁ॥

(హిరణ్యశబ్ద భేదః)

క॥ హిరణ్యమనగా పైడియు । హిరణ్యంబనగ నెండియునుకయు
జనుచుండున్ । హిరణ్యంబనగ వివాదుమట। హిరణ్యమన పైడిమొత్త
ఈశుడనయ్యెన్

(సంవిత్తశబ్ద భేదః)

క॥ సంవిత్తమేరొక యుద్ధము। సంవిత్తముభయముగోత్రిసార
ము తేరన్ । సంవిత్తమునిజభాషణ । సంవిత్తము కాలపరిజ్ఞాన
పృశమయ్యెన్

(న్యగ్రోదశబ్ద భేదః)

క॥ న్యగ్రోదమనగ బాహును। న్యగ్రోదంబనగ దేలు నెత్తురుబ్బొ
టున్ । న్యగ్రోదమనగ మఱియు । న్యగ్రోదమనంగ బార నెగడునుమ
యయ్యెన్॥

(పరిధిశబ్ద భేదః)

క॥ పరిధియనన సమిదిసంజ్ఞలు । పరిధియనం బూరగొమ్ము పరివేశ
మునన్ । పరిధియన యినుమునిప్పను । పరిధియనన్ ఆయుధంబు
బహుళమునయ్యెన్॥

(విధిశబ్ద భేదః)

క॥ విధి విష్ణుడనిలుడనలుడు । విధియబ్జజుయక్షపతియు విశ్వాము
నస్వం। విధి చంద్రుడబలసూర్యుడు । విధి యనగానిష్టసఖుడు విద్య
యునయ్యెన్

(ప్రసిద్ధశబ్ద భేదః)

క॥ ప్రసిద్ధమనగానిజమును। ప్రసిద్ధముఖ్యాతిబలముప్రజ్ఞయుజ

లమ్మరా। ప్రసిద్ధమనగాధర్త్మము । పసిద్ధమనపాడవుకీర్తిరా పాపమునయ్యెరా॥

(వాజిశబ్ద భేదః)

క॥ వాజియనగరుడుడశ్వము। వాజియనరా అంపకోలవెన్నెలపులుగురా, వాజియననిజముఅర్థము। వాజియనరా వడియునడవిపక్షమునయ్యెరా॥

(సిఖిశబ్ద భేదః)

క॥ సిఖియనగనగ్నినైరుతి । సిఖియనగనెమలిశివ్రుడుసివ్వాయుకోలరా। సిఖియనగగొడ్డుగొఱ్ఱియు। సిఖియనగాకోడిపుంజుశేషువునయ్యెరా॥

(ఘన ఘనశబ్ధ భేదః)

క॥ ఘనఘనమనభూపతియును।ఘనఘనమనగొప్పకొండకయ్యపుభూమిరా। ఘనఘనమనగాదుర్గము। ఘనఘనమనమిగులవానగగమొగులయ్యెన్॥

(ఘనశబ్ద భేదః)

క॥ ఘననునగపద్యభేదము । ఘనమనగామొయులుపెద్దఘంటయుపొడవురా। ఘనమనగవట్రుచనుగవ। ఘనమనగావక్కమేనుకవిమొదలయ్యెరా॥

[వాహినిశబ్ద భేదః]

క॥ వాహినిసేనాముఖమును। వాహినియన నదియునిసుకవాచాశుద్ధిక్। వాహినిభారతిబ్రహ్మాయు । వాహినియసనాకసంబువార్ధియునయ్యెరా॥

బ్రహ్మశబ్ద భేదః

క॥ బ్రహ్మమన పేరనగ్నియు । బ్రహ్మముపరమార్థసుఖము ఫలనమునర్థిన్। బ్రహ్మమనగ దపముసేయుట । బ్రిహ్మమనం బ్రాహ్మణాదిబ్రహ్మయునయ్యెన్॥

గంధశబ్ద భేదః

క॥ గంధంబన గోపించుట । గంధముఉత్సాహమెుప్పగౌరవమునగున్ । గంధమువాసన నురుమును । గంధమనన్ పాంద్రిమాంసగంధమునయ్యెన్॥

రక్తశబ్దభేదః

క॥ రక్తమన పాలునీళ్లును। రక్తమనం నెదడునెముకరాజీవంబుఁ। రక్తమనమీనుమేఘము । రక్తమనం నాకసంబు రక్తమునయ్యెఁ॥

అబ్దశబ్ద భేదః

క॥ అబ్దమనకొండగోరియయు। అబ్దమనం మెుయిలుబయిలునంబరమినుడున్। అబ్దమువాసవుమయుడును । అబ్దమనం నొక్కయేడుఅరఘడియయ్యెఁ॥

ప్రాసాదశబ్ద భేదః

క॥ ప్రాసాదమనగ గరుణయు* ప్రాసాదంబన తెలుపుపచ్చయునలుపుఁ * ప్రాసాదమనగ శుభమును* ప్రాసాదంబనగరాజభవనమునయ్యెన్॥

(అనుబంధశబ్దభేదః)

క॥ అనుబంధమనగ బ్రస్తుతి * అనుబంధంబనగనుపహారకముఁ జెప్పున్ * అనుబంధమనగ బ్రకృతియు * అనుబంధంబనగమొదలు దాపుమటనయ్యెన్॥

(శుభశబ్దభేదః)

క॥ శుభమనగ పాలువిద్యయు * శుభయనగా జమ్ముఁ జెప్పుకొను సోముడు పామున్ * శుభయనసమృతము మానును * శుభయనగ నూనెనట్టి సున్నమునయ్యెన్॥

(పర్ణశబ్దభేదః)

క॥ పర్ణమననాకు మోదుక * పర్ణమనం నిలువుచవి కె పర్ణము రథమున్* పర్ణమనరెక్కలయును * పర్ణమనం అశ్వబలముపక్షియునయ్యెన్॥

(మృదుశబ్దభేదః)

క॥ మృదువనగ వాడిబేరము। మృదువనగా గప్పు మొరయును చట్టవృద్ధిన్ * మృదువనసన్నమధికము * మృదువనగా మెత్తదనము రహానుడయ్యెన్॥

(హాయశబ్దభేదః)

క॥ హాయమనగబిడుగుగాలము * హాయమనగా నశ్వరుకుమాలస్యంబున్ * హాయమనగ వేగవాయువు * హాయమనవడిగల్గునట్టినశ్వమునయ్యెన్॥

(వీరోచనశబ్దభేదః)

క॥ వీరోచమనగ నగ్నియు* వీరోచంబనగాను శశియు వెన్నెల

యును షణ్* విరోచనమన యర్జునుండును* విరోచనుడనగను తెల్పు
వేగము నయ్యెన్*

(ఆత్మశబ్దభేదః)

క॥ ఆత్మయనబుద్ధిధైర్యము। ఆత్మయనఁ నిజముగమనమధ్యాత్మం
బున్* ఆత్మయన దేహము స్మృతి* ఆత్మయనభిమానవాదిహాస్య
మునయ్యెన్**

(ఆతంచశబ్ధభేదః)

క॥ ఆతంచమనగ గల్లుట। ఆతంచమనంగ మూర్ఛహారము
దానున్। ఆతంచమనగ ఫలన। ఆతంచమనంగ వాసనభినయ
మయ్యెన్॥

(సాధనశబ్దభేదః)

క॥ సాధనమనగాజంపుట। సాధనమనగగల్గు నర్థసంగ్రహ
సుఖమున్। సాధనమనగానాగలి। సాధనమన కార్యంబుజనుట
యునయ్యెన్॥

అభిమానశబ్దభేదః

క॥ అభిమానమనగగర్వము। అభిమానమనంగజ్ఞానహంకా
రంబున్। అభిమానమనగ స్నేహము। అభిమానంబగను మహి
మయభివృద్ధియునయ్యెన్॥

వేదశబ్ధభేదః

క॥ వేదమన మాకుమలయును। వేదమనన్ దెలివికులము వే
ల్పునుశిశ్రున్। వేదమనభూమియుదకము। వేదమనన్ జెప్పునది
యు వేదము నయ్యెన్॥

జీమూతశబ్ద భేదః

క॥ జీమూతమనగమేఘము। జీమూతంబనగ వాడిశివుడును
శిలయున్। జీమూతమనగశంఖము। జీమూతమనంగమిన్ను సీమ
యునయ్యెన్॥

అర్జునశబ్ద భేదః

క॥ అర్జునముసల్పుతెల్పును । అర్జునమనమద్దిత్రిణ్నియా
కునుశశియున్। అర్జునమనగాజిల్లెడు। అర్జునమనయడవియం
ద్రుఅర్జునమయ్యెన్॥

భానుశబ్ద భేదః

క॥ భానుడనగ్నికిరణము భానుడనంశశియురవియు ప్రాయ
ముగుసుడున్। భానుడనభూమియునకము। భానుడనంగప్పచిప్పపైడి
యునయ్యెన్॥

కామినిశబ్ద భేదః

క॥ కామినియనసిక్రియు కామినియనమగుడు మాకుకల
హంసంబున్। కామినియనదెలుపగ్నియు। కామినియననొక్కరమ
ణిగడవయునయ్యెన్॥

రత్నశబ్ద భేదః

క॥ రత్నమనంభూతికంబలి* రత్నమనం వీధిదొంతిరాయినిగిరి
యున్* రత్నమనరాజురమణియు*రత్నంబనఫణియుమణియురా
గంబయ్యెన్॥

లాంచశబ్ద భేదః

క॥ లాంచమనదోషంబును లాంచనమనకేతుకీర్తిలక్షణము

హామన్ | లాంఛనమనగానామము లాంఛనమనమత్సచంద్రలాం
ఛనమయ్యెన్।

(విటపశబ్దభేదః)

క॥ విటపమనబోదికంబము విటపమనం బ్రమానుయిల్లువిస్తారం
బున్ విటపమన బామకూర్మము విటపంబన నాడగప్పవేదమున
య్యెన్.

(తల్ప శబ్దభేదః)

క॥ తల్పమనసతియుగోడలు* తల్పంబనబరువుమెరుపుదాన
ముప్రోషిన్* తల్పమనరాతుమణియును* తల్పమనం నగవునవ్వు
దాసియునయ్యె॥

[డింభశబ్దభేదః]

క॥ డింభమనసుసువ్వనడుపులు। డింభమనదురప్కమగరుతే
నియుదవ్వాఁ। డింభమనమూర్కము స్తలు। డింభమనం ధెలకపిం
డిదివియునుసయ్యెఁ॥

(శంభుశబ్దభేదః)

క॥ శంభునబ్రహ్మాభాగతి। శంభుండన హారియుహరుడుశంభు
ము కొరసుఁ। శంభుడనదనువు శరమును। శంభుడన సుమయు
ధరణి శశిమొనలయ్యెఁ॥

(దుందుభిశబ్దభేదః)

క॥ దుందుభనభేరి గమనము। దుందుభియన గౌరిహారియు
దొనయునుజ్యోతిఁ। దుందుభన దనుజమర్కుట। దుందుభి యు
నవిష్ణుతండ్రి దొనయునుసయ్యెఁ॥

(శ్యామశబ్దభేదః)

క॥ శ్యామమన నల్పు తెల్పును। శ్యామమనంబచ్చదనముశాం
భుడు నినిడుర్గ। శ్యామమనగ గరుడానయును। శ్యామయనగ
నొప్పునొక్క శైశవమయ్యెన్॥

(కామశబ్దభేదః)

క॥ కామమనవిశ్వజననము। కామంబన నదియుగంగ కామ
ము మిన్నన్। కామమనబుట్టుటధికము। కామంబన గాలిధూళి
కాముడునయ్యెన్॥

(ధనశబ్దభేదః)

క॥ ధనమనగ నెముడుపుష్యము। ధనమనగా సామత్వాజిత
గునిజరూపున్। ధనమనగ ఐనయరూపును। ధనమనగాతుమ్మచెట్టు
తమ్ముడునయ్యెన్॥

(భీష్మశబ్దభేదః)

క॥ భీష్మమూవిక్రమబుద్ధియు। భీష్మముపంచేంద్రియములుబిగి
యించుటయున్। భీష్మమన నగవుచేయుట। భీష్మంబనరక్షుదంతబీ
జమునయ్యెన్॥

(గుల్మశబ్దభేదః)

క॥ గుల్మమనపాదయుమూకయు। గుల్మమనన్ సానవానగు
బయునాభిగ। గుల్మమనవేరువెంట్రుక। గుల్మమనం గృహాముగో
నగుల్మమునయ్యెన్॥

(క్షమశబ్దభేదః)

క॥ క్షమయనగభూమిసైరణ। క్షమయనగా నూచుమినుము

సహదేవుండున్। క్షమయనఁ హితవు హేతువు। క్షమయనఁగా గజ
ముదమును సరసమునయ్యెన్॥

(తారికశబ్దభేదః)

క॥ తారికమనఁగఁ గ్రమము। తారికమనఁగఁ దగఁగను బంగరునయ్యెన్।
తారికమనఁగఁ గరుడుఁడు। తారికమునఁగ జాంతతియును నయ్యెన్॥

(క్షయశబ్దభేదః)

క॥ క్షయమనఁగ నెడుట చావును। క్షయమనఁగా బరమసత్త్వ
సామర్థ్యకమున్। క్షయమనఁగ నిరునిల్లెస్పు క్షయమ్మనఁగా గ్రొంచ
మధికసారమునయ్యెన్॥

(వనశబ్దభేదః)

ఆ, వె వనము పేరు యబ్ధి వనము తటాకంబు। వనము నీరు గోరువన
ము వనము। వనము చల్లచమురు వనము దామరు। వనము పుష్పతు
లసి వనము వనము॥

(పుండరీకశబ్దభేదః)

గీ॥ పుండరీకము పేరు పులుగంద్రము యెలుగంద్రము। పుండరీకము
పేరుపుట్ట పాప। పుండరీకము పేరుపురుహూతనిభమంద్రము। పుండరీ
కమొజ్ఞ పురుషసరణీ॥

నానార్థవిశ్వనిఘంటు ప్రథమసర్గ సంపూర్ణం

నానార్థవిశ్వనిఘంటు ద్వితీయసర్గ ప్రారంభము

———[౦]———

క॥ భాసురముగ వాల్మీకిని। భాసురమతి కాళిదాస పుణ్యులకరుణన్। జేసెద నానార్థంబులు। వాసించు కథాపరిసంగ వర్ణవైఖరిన్॥

క॥ తెలుగు ముసంగులు సంస్కృత। కలగలుపులు అష్టభాషకవిశబ్దంబుల్। తెలివిగ జెప్పెద ధరపై। లలితోజ్వల కావ్యతర్కాలంకృతమంతీ॥

వ॥ అనుచు నివ్విధంబున సవ్యాపరోహణ, శబ్దవైకల్యపట్టా పరిమర విచిత్రార్థ, పరిభలుగల్గు అష్టనిఘంటు ప్రత్యుత్తర సమ్మత ప్రసంశయ నానార్థాలంకారశోభిత పురాణరచనంబు సకల వాసవసంచారంబు విన్నవించెద.

క॥ కనుగొని హనుమంతుని చే। విన గోరిన జాంబవంతు విభుడగ్రికికిన్। సన్నునులాడెడు మాటలు। గనుగొని నే బ్రస్తుతింపగల్గనో లేనో॥

(కొండశబ్దభేదః)

గీ॥ కొండ పేరు లక్ష్మి గోమకొప్పబంగారు। కొండ పేరు యుల్లి కొదమగాడుగు। కొండరథము గిరిజకుతలంబు జలమంద్రు కొండ పెద్దచన్ను గొండలవని॥

(జీవశబ్దభేదః)

క॥ జీవనము నగను మేఘము। జీవనమన బెండ్లి నోము శ్రీవైష్ణ

వమున్* జీవనము నీరమృతము* జీవనమన్నంబు వ్రాసె శేషా
వఫేసన్॥

(కాకశబ్దభేదః)

క॥ కాకము ఘనమర్కటమును* కాకము గుడ్రంబు ముసలి
కరిశూకరమున్* కాకంబు కాదుచౌతన* కాకము నిలయంబు కిల
సుమ కాంచనఫలమున్॥

(వేదాయశబ్దభేదః)

క॥ వేదాయన వకినాలుక* వేదాయన విత్తహోత్రవేదా
సురభిన్* వేదావిప్రులు పనితలు* వేదాస్వానంబు హాయము వే
దాశ్వాసకుల్॥

[వేరుశబ్దభేదః]

ఆ-వె॥ వేరు పేరు పాము వెయ్యంట గలగంట* వేరు పేరుతులసి వే
నరాసి* వేరు వేరుజలధి విషపాత్రు పాదంబు* వేరు వేరుభక్తి వి
నరాసి

[తారశబ్దభేదః]

క॥ తారలు నక్షత్రంబులు। తారలుముత్యాలకుసుమ తాం
బూలంబున్। తారలు తెలుపక్షింతలు। తారలు వస్త్రాలుకృతు
లా దళగణపక్షుల్॥

[గోపాల శబ్దభేదః]

క॥ గోపాలుఁడు సాదేవుఁడు। గోపాలుఁడు గొల్లచెల్లగోపక్షము
ధనువు౯। గోపాలుఁడు భూపాలుఁడు। గోపాలుఁడు శిష్యుఁడుశంభు
కృష్ణుఁడు నందిన్॥

[దోమశబ్ద భేదః]

క॥ దోమనగపర్వతంబులు। దోమనగాకప్పదోడవు తృణగం
జాయిన్। దోమనగమిక్కుచిక్కుడు। దోమనగావేముచన్న దో
మకుచెల్లున్॥

[కేకీశబ్ద భేదః]

క॥ కేకీ కొక్కెర వృషభము । కేకీపోరాటలాట కేకీమృగ
మున్। కేకీయుద్ధము పేరును। కేకియనన్ కప్పయుం(డుపధరలోకృష్ణా

[గంధశబ్ద భేదః]

శా॥ గంధంబాహుతికల్పవృక్షము సుఖాకల్పంబు తాంబూ
లమున్। గంధాకర్నిడవంతి పేరమణి యున్ కస్తూరికర్పూరమున్
గంధాపుష్పాదిసాయకంబులు రమా కంజంబుసూత్మంబులున్।
గంధాతుమ్మెద రేకు తుమ్మెదపతీకక్షంబుప్రాణాహుతుల్॥

[మధువేదశబ్ద భేదః]

మ॥ మధువేదంబుఘృతంబు తేనియలతా మద్యంబు పాని
యమ్మున్। మధువుల్ మాంసము యిక్షుఖండరసమున్ మత్తేభ
మున్ పద్మమున్* మధువేక్షీరయు వద్రసాలఫలమున్ మామెం
డుబాలియ్యకున్* మధుమాంసంబును బ్రిస్తుతింతురుగులీ మా
కందహారావళిన్॥

[రామాశబ్ద భేదః]

శా॥ రామారత్నమురాజుసోముడుగదా రాగంబుభోగంబు
మున్। రామారాజ్యపాలగొండ్రరాయమునులున్ రాజీవమూల్ నాథ

(పిచ్ఛుకశబ్దభేదః)

క॥ పిచ్ఛుకశంభుఁడుగారా। పిచ్ఛుకవేషంబుకోరి సింగారిస్త్రములం పిచ్ఛుకవర్ణములుచినుగులుపిచ్ఛుకదినచందమామ గులకిగంగా॥

(కవిశబ్దభేదః)

క॥ కవిరథిరథసన్నాహము। కవినింద్రుఁడు మొల్లకన్ను కవిబృస్తముల౯। కవిమంత్రిజ్యోతిష్యుఁడసలుఁడు। కవివిప్రుఁడు రమణసురభికవియనబరగు౯॥

(రంభశబ్దభేదః)

క॥ రంభనగరాజహంసము। రంభనగానరటిచెట్టురభసమ్మునపేర్కె౯। రంభనగ బలమునశ్వమురంభాహుతిక్రతువు దేవరమణియుయ్యె౯॥

(భీమశబ్దభేదః)

క॥ భీమమనగభల్లాతము । భీమముహుంకారశక్తిపిడుగునుఘుపము౯। భీమంబార్పులుగణమణి। భీమమునశాంతిక్రియయు ప్రియవచనంబుల్॥

(కాకరశబ్దభేదః)

క॥ కాకరగార్ధభమాత్రము। కాకరనసనాభి మృత్యుకారణరథము౯। కాకర రజకుని పేరట। కాకరఘనయోగితడువు కాకరయయ్యె౯॥

(గోవుశబ్దభేదః)।

గీ॥ గోవు పాదరసము కృష్ణమమృతంబును । గోవుపంచదార

గోల్లనాము। గోవ్రదుఃఖమయము కైశలంబునవివేము। గోవ్రమంద వాడుగోవ్రగోప్ర॥

(నవ్వ శబ్దభేదః)

క॥ నవ్వులుపువ్వులుగోవిల। నవ్వులుపిరహాగ్ని చిగురు నాల్కముసమకుర్ణ। నవ్వులతభిన్న హేత్రుకే। నవ్వులుగా వెన్నెలంద్రు। నాధముచూలీ॥

(చిల్లారశబ్దభేదః)

గీ॥ చిల్లారమన పేరు శ్రీగంధకస్తూరి। చిల్లారమనకొమ్మచిగురుబోణి చిలుకనవరసాలు చిక్కంద్రు చెరుకంద్రు। చిల్లారు రథి మోకచెలిమిబలిమి॥

(నవనీతశబ్దభేదః)

క॥ నవనీతమమృతధారలు। నవనీతము పువులతోటనవమన్మథుడు। నవనీతమనటితకరియు। నవనీతము వెన్నెకంకి నవయౌవనముల్॥

(తాళశబ్దభేదః)

క॥ తాళముకప్పెరచిప్పలు। తాళముగరతిత్రిమేక తప్పెటవిని। తాళమువిశనద్రదములు। తాళముచప్పట్లు పొసగుతాళము ధాత్రిన్॥

చీపురు శబ్దభేదః

క॥ చీపురుగడినుడిచిల్లెన। చీపురుముట్టంటుపెంటు చీప్పకు పీటన్। చీపురుడొక్కలుబూదలు। చీపురుగలుగానుగంద్రుసిద్ధముశూలీ॥

[భగశబ్దభేదః]

గీ॥ భగముమానుతొంగ్రబడబాగ్నిసిఖలంచ్రము। భగముగోల
పారిజాతపుష్పు। భగముయింద్రుడవనితపరమేష్టిశివుడంద్రము। భ
గముయోనినోరుపరుపు ॥

[తాడుశబ్దభేదః]

గీ॥ తాడుతలువుకన్నదైవంబుతలపేరు। తాడుపోతరాజుతం
గకతఁ। తాడుచబుకుపాము తడబాటుపోరాటు। తాడుగవిసం
ద్రము తగులుబయలు॥

[పుడిశిలిశబ్దభేదః]

క॥ పుడిసిలనరాహుకోరలు। పుడిసిలిగుడ రథము కండిప్పను
పామృగముఁ। పుడిసిలిపుడమి సముద్రము। పుడిసిలికవివాలిచూ
లి పుడిసిలియయ్యెఁ॥

[పొగడుశబ్దభేదః]

క॥ పొగడుటస్వర్గము భువనము। పొగడుటపట్పదముబ
ట్టుభూసురమూర్తిఁ। బొగడుటగాధమువెల్లువ। బొగడుటరత్నపు
లుక చెట్టుపొగడనగడగుఁ॥

[ముక్కన్నశబ్దభేదః]

క॥ ముక్కన్నునారికేళము। ముక్కన్నను దారిముంజమునీ
మాంక్కంఠుఁ। ముక్కన్నశివుడుహరియగు। ముక్కన్ననమహో
మశాలి మునమునకట్టుఁ॥

[కండచీమశబ్దభేదః]

గీ॥ కండచీమకుఁజేసు గణనాథుఁడనియండ్రు। కండచీమ పేరు గరుడుఁడయ్యె। కండచీమపేరు కరకంటుఁడనియండ్రు। కండచీమర ల్లకండచీమ॥

[ఘట శబ్దభేదః]

గీ॥ ఘటమునయ్యెరోలు గానుగగోలేము। ఘటము పేరుకుం భకర్ణద్రోణు। ఘటము బొందెకుప్ప కావ్యంబులంకిణి। ఘట ము సీమకన్నె కడుపుచెరువు॥

[రావణశబ్దభేదః]

గీ॥ రావణుండుమొసలి రాయంచకిరంబు। రావణుండు మొ గ్గ రథము వాసి। రావణుం మహాయరజతాద్రిశ్రీగౌరి। రావణుండు హంసి రావణుండు॥

[కప్పశబ్ద భేదః]

గీ॥ కప్పమోతపుట్టగలిశసయిలు తేనె। కప్పవాయిరంబు కాగు గట్టె। కప్పవాయిరప్ప కపివలి మేఘుంబు। కప్పదశగళాళికప్పక ప్ప॥

[కరుణ శబ్దభేదః]

గీ॥ కరుణ చంద్రహాస కనకాద్రికావలి। కరుణ మేనమామ కనకమ లమిత్రు। కరుణ భార్గవుండు గంభీరగయశాలి। కరుణ కరుణాతూ ర్పు గాలిబుతువు॥

[కినుచుట శబ్ద భేదః]

క॥ కినుచుటచేరువచందువ। కినుచుటవననెమలి కిన్నెరకా

ముల్ । రామాసొంపువెన్నెలలుతారాంకమ్ముచాపమ్ములున్* రా
మాసన్నుతితేనెపల్కులుగదా రాముండుమూర్తిఃప్రియున్॥

(ముసలిశబ్దభేదః)

క॥ ముసలము రోకలి శూలము * ముసలముబలిబృందవరసముసము
క్రూరతురగన్* ముసలముతోఁ గ్రోఁ భీముడు * ముసలము సోసడము పో
తుముని బృందంబుల్॥

(నాగశబ్దభేదః)

ఉ॥ నాగములేనుఁగు నాగులును నాగులుకోగులు నాగకేట్లులున్
నాగులు మేత్యువులు నల్లని తెల్లని నాగకేశముల్ * నాగులు చా
రివిద్యలందును * నంపులు గొంపలు బ్రహ్మచారులున్* నాగులు మే
ఘసంకర్తలును నాగులు గోపులు నాట్యశాలులున్॥

(కామశబ్దభేదః)

ఉ॥ కాముఁడు నాఁకికి తస్సు రతికాంక్షలు చూపులు వొంతిమల్లె
లున్* కాముఁడు విల్లుగద్దె పరకన్యలు మేఘము చిత్రరూపమున్ *
కాముఁడు గంధకోకిలలు కామలుపిల్లలు కానవేళ్ళకున్ * కాము
డుగోలికాపుమరి కామ్ముడు బాణము మంచిమంత్రముల్॥

(నగశబ్దభేదః)

క॥ నగమన శిఖరివేత్రము * నగమంబు ఘులపనిసురాలు సుంధీ
శ్వరుడున్* నగమాత్రపంచమవధూన * నగమన శ్రీగౌరి వేణునాద
వి రుచులున్॥

(కోడి శబ్దభేదః)

గీ॥ కోడిబాణకాడు కుమ్మరిదరిచేసి । కోడి చక్రవర్తికొడ్రఁబెన్న । కోడికోడిపోతు కొమరొప్ప నింద్రుండు । కోడి కొలిమితిత్రికోడియయ్యె॥

(తాతశబ్దభేదః)

గీ॥ తాతధరపుమెరుపుదైవంబురవభూరి । తాత తండ్రిగాను ధర్మరాజు। తాతబ్రహ్మపేరు దర్శింపశివుడంద్రు । తాత విష్ణువంద్రుదలపుకొలది॥

(పొన్నశబ్దభేదః)

క॥ పొన్నలుపొరుగిరుగులునుం । బొన్నలుతాబేళ్లు రథులు పొగడంబరముఁ । పొన్నలునిడుదలుమరుగులు। పొన్నలుభ్రమరములుసతులు పొన్నలునుహరి॥

(పూతశబ్దభేదః)

క॥ పూతలు మ్రోతలు వ్రేతలు । పూతలు చిగురాకుమీఁదిమ్రోదలుసూడఁ । పూతలునేనొక సిద్ధం । పూతలుగాఁజేసెబ్రహ్మభువనంబరయ్యెఁ॥

(భూతశబ్దభేదః)

క॥ భూతముబలిభోజ్యాదులు। భూతములనుకూలయోగిభూతేశ్వరుడుఁ । భూతముజీవుఁడునిక్కువము । భూతంబనియండ్రుసర్వభూతత్వంబుల్॥

యన్|| కినుచుటయంతరహాస్యము। కినుచుట వేగిరపుమి మేలుగీడన బరగున్||

(కిట్టుశబ్దభేదః)

క|| కిట్టుట తిట్టుట కొట్టుట* కిట్టుట ముట్టంటుచేతిక్రిందటిమాటన్* కిట్టుట వేల్చుట పట్టుట* కిట్టుట తగదనుట పనులు గీరముల య్యెన్||

(సీరాటశబ్దభేదః)

క|| సీరాటముకచ్ఛపమగు। సీరాటముమహిమశరభము సీరాట్ప్రాణంబున్* సీరాటముమంచంబగు* సీరాటముకప్పు మొసలిసింగ మములొప్పన్||

(సీలశబ్దభేదః)

ఆ.వె|| సీలమనగనుయసిసింహాంబుశార్దూలి * శీలమానుమాని చింతచెట్టు* శీలమనగనిధియుశివభూతిమార్జాలి* శీలమన్న వ్రేతము సిసులు వెలయు||

(పుష్పశబ్దభేదః)

ఆ.వె|| పుష్పకంబుచిలుకపులితోలుకంబళి* పుష్పకంబురధము పౌష్ణమాను*పుష్పకంబుకొండపాదరిల్లు పాలిల్లు* పుష్పకంబులే జిపోతుపిట్ట||

(భావశబ్దభేదః)

ఆ.వె ||భావకంబులేడిబడిమూడు చెరుకాకు* భావకంబుచుక్క బక్కవాడు* భావకంబుచెడువ పగవాడు చీకటి* భావకంబుకో షిః హ్మకలము||

(కమలశబ్దభేదః)

క॥ కమలమున లక్ష్మి తామర * కమలంబన నందిహరిణియుక శ్రే
హంసంబుగ! కమలమున శేషుపట్టము * కమలాంచనయనయుగ
ము గగనమునయ్యెన్॥

(అమృతశబ్దభేదః)

క॥ అమృతమున మోక్షమెన్నము* అమృతంబన పాలునీళ్లు
అమృతములగు* అమృతమున పురియుసింహము! అమృతంబననా
కిన్నంబు హస్తియునయ్యెన్॥

మా నాస్క్ శ్లేషనిఘంటువు సంపూర్ణము

ఇట్లు శ్రీ శారదాకటాక్షంబున కార్య శీతారామ
న్వామిగారిచే రచింపబడి శ్రీ శీతారామవిలాసముద్రాక్షర
యంత్రమున ముద్రింపబడినది.

10137